

Beregnet til
Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Dokument type
Rapport

Dato
Mars 2014

FØLGEEVALUERING AV FRAMTIDENS BYER RAPPORT 2014

FØLGEEVALUERING AV FRAMTIDENS BYER RAPPORT 2014

INNHALDSFORTEGNELSE

1.	Sammendrag	1
1.1	Framtidens byer siden sist rapport	1
1.2	Framtidens byers måloppnåelse	2
1.3	Hva skjer etter Framtidens byer?	3
1.4	Veien videre i 2014	4
2.	Innledning	5
2.1	Overordnet om <i>Framtidens byer</i>	6
2.2	Organisering av <i>Framtidens byer</i>	6
2.3	Hvordan er <i>Framtidens byer</i> ment å fungere?	7
2.4	Om evalueringen og det metodiske grunnlaget	8
2.5	Forkortelser benyttet i rapporten	8
3.	Utvikling i 2013	10
3.1	Videreutvikling og arbeid med eksempeldatabasen	10
3.2	Et veletablert og konsolidert program	10
3.3	Erfaringsutveksling og læring i nettverkene	10
3.4	Gode eksempler på samarbeid med næringslivet	11
3.5	Andre utviklingstrekk fra 2013	11
3.6	Utvikling i fagnettverkene	12
4.	Framtidens byers bidrag	25
4.1	Overordnet måloppnåelse	26
4.2	Bidrar <i>Framtidens byer</i> til å øke byenes gjennomføringsevne?	27
4.3	Bidrar <i>Framtidens byer</i> til økt samordning og samarbeid mellom relevante aktører?	31
4.4	Bidragsanalyse oppsummert	34
5.	Hva skjer etter Framtidens byer?	37
5.1	Hva mistes når Framtidens byer avsluttes?	37
5.2	Hva etterlater Framtidens byer seg?	39
5.3	Hva bør videreføres etter at Framtidens byer avsluttes?	40
5.4	Veien videre i 2014	42

TABELL OG FIGURLISTE

Figur 1-1 Framtidens byers bidrag	3
Figur 2-1 Organisering av Framtidens byer	7
Figur 4-1 Framtiden byers bidrag.....	25
Figur 4-2 Framtidens byers bidrag oppsummert.....	35
Tabell 3-1 Utvikling i klimatilpasningsnettverket	17
Tabell 3-2 Utvikling i nettverk for forbruk og avfall.....	20
Tabell 3-3 Utvikling i areal- og transportnettverket	21

Tabell 3-4 Utvikling i nettverket for stasjonær energi	23
Tabell 4-1 Utvikling i nasjonale klimagassutslipp	26
Tabell 4-2 Hovedkontaktens vurdering av Framtidens byers bidrag til økt gjennomføringsevne.....	28
Tabell 4-3 Hovedkontaktens vurdering av Framtidens byers bidrag til økt samordning.....	31

1. SAMMENDRAG

Rambøll presenterer med dette den fjerde rapporten i følgeevalueringen av *Framtidens byer*. *Framtidens byer* er et samarbeid mellom stat, KS, næringsliv, og de 13 største kommunene i Norge om å gjøre byene mer klimavennlige, å forbedre byenes tilpasningsdyktighet til klimaendringer, samt å forbedre fysisk bymiljø i byene.

Rapporten tar for seg tre sentrale temaer:

- **Framtidens byer siden sist rapport:** Hvordan har programmet utviklet seg i løpet av det siste året?
- **Framtidens byers måloppnåelse:** I hvilken grad bidrar Framtidens byer til å gjøre byene mer klimavennlige, forbedret tilpasningsdyktighet til klimaendringer, forbedret fysisk bymiljø?
- **Framtidens byer etter 2015:** Hva skjer med Framtidens byer etter 2015 med fokus på hva som mistes ved avslutning av Framtidens byer, hva etterlater Framtidens byer og hva bør videreføres.

Nedenfor gis et sammendrag av sentrale funn under hvert av disse temaene.

1.1 Framtidens byer siden sist rapport

Det er begrenset hvor mye et program som Framtidens byer endrer seg i løpet av et år. Samtidig vurderer Rambøll at programmet har opplevd en positiv utvikling over flere akser.

For det første har programmet i 2013 arbeidet videre med eksempelsamlingen, samt bruke den aktivt i formidlingsarbeid om resultater av prosjekter i Framtidens byer. Det videre arbeidet med eksempelsamlingen har i stor grad handlet om å finne en god form og innretning på eksempeldatasamlingen, samt hvordan ulike eksempler og prosjekter skal presenteres for å ha størst mulig overføringsverdi, også etter Framtidens byer levetid. Et viktig skritt for å arbeide med form og presentasjon av prosjekter og tiltak er at fagkoordinatorer i nettverkene skal velge ut noen særlig gode eksempler fra de ulike nettverkene som skal beskrives mer utdypende, og som skal fremheves som gode eksempler.

For det andre vurderer Rambøll at de fagbaserte nettverkene har hatt et tydeligere fokus på praktisk anvendelig kunnskap sammenliknet med tidligere år, i tillegg til å starte diskusjoner om hvordan nettverkene og læringen i nettverkene kan videreføres etter 2014. I tillegg har nettverkene lagt vekt på erfaringsutveksling og kunnskapsdeling gjennom nettverkene.

For det tredje beskriver flere informanter en opplevelse av at Framtidens byer er i ferd med å bli mer konsolidert som program, og arbeidet knyttet til Framtidens byer skaper engasjement og oppmerksomhet. Programmet er blitt mer kjent blant aktører i offentlig sektor, men i mindre grad i næringslivet og blant lokalpolitikere.

For det fjerde viser funn at de fagbaserte nettverkene har bidratt til å skape tettere kontakt og bidrar i større grad til samarbeid og samhandling mellom byene, også utenfor Framtidens byer strukturer.

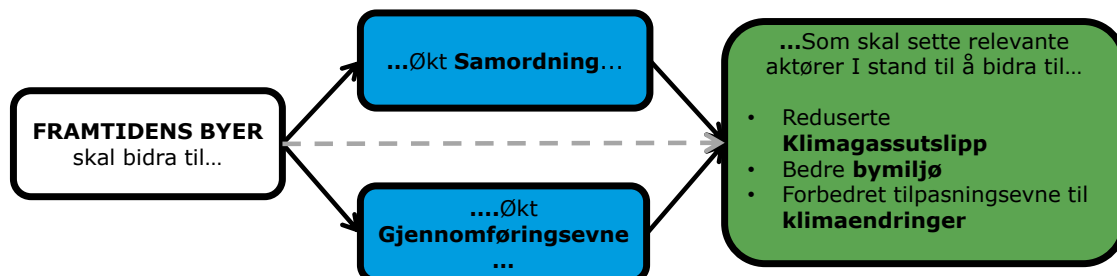
For det femte kan det synes som om satsingen har bidratt fortsatt til gode eksempler på samarbeid mellom byene og næringsliv, i tillegg til oppfølging av NTP, utvikling av nye verktøy innenfor klimatilpasning samt at hele 16 nye pilotprosjekter gjennom Framtidens bygg er klare for oppstart i løpet av 2014

For det sjette ble det gjennomført ti bybesøk i Framtidens byer med politisk ledelse fra tidligere Miljøverndepartementet. Dette bidro til engasjement lokalt, og satte i større grad Framtidens byer på dagorden.

Alle disse utviklingstrekkene vurderes å styrke Framtidens byers gjennomslagskraft som program.

1.2 Framtidens byers måloppnåelse

Framtidens byer retter seg mot tre overordnede målsettinger. For å oppnå disse, skal programmet bidra gjennom ulike innsatser. Dette handler *blant annet* om å etablere møteplasser, utvikle kunnskap, etablere pilotprosjekter, gi økonomiske tilskudd, samt bidrag til policyutvikling. Gjennom disse innsatsene skal Framtidens byer bidra til (1) økt samordning, og (2) økt gjennomføringsevne. Dette framstilles i figuren nedenfor.

Vurderingen av programmets måloppnåelse handler om å teste antagelsene i figuren over: **Bidrar Framtidens byer – gjennom økt samordning og gjennomføringsevne – til at de overordnede målsettingene oppnås?**

Dette spørsmålet må besvares med utgangspunkt i en realistisk antagelse om hva Framtidens byer er, og *kan* bidra til. Målsettingene programmet retter seg mot er svært omfattende, og Framtidens byer er bare én av en lang rekke faktorer som påvirker den overordnede måloppnåelsen. Rambøll finner det derfor som utgangspunkt ikke hensiktsmessig å vurdere Framtidens byer med bakgrunn i indikatorer for overordnet måloppnåelse, fordi det ikke finnes indikatorer som tillater en direkte kobling mellom innsatsene som legges ned i programmet og endelige effekter. Unntaket er målsettingen om forbedret tilpasningsevne til klimaendringer, der en gjennomgang av de 13 byenes kommuneplaner viser at tolv av de tretten byene i dag hensyntar klimaendringer i kommuneplanens samfunnsdel (sammenliknet med fire kommuner ved programoppstart). Gjennomgangen viser også svært positiv utvikling siden oppstarten, og sammenliknet med 2012, når det gjelder andelen kommuner som hensyntar klimaendringer i utforming av reguleringsplaner og byggesaksbehandling, samt andelen som har utarbeidet en ROS-analyse som hensyntar klimaendringer. Framtidens byer antas å ha vært en sentral bidragsyter til denne utviklingen.

Selv om tilgjengelige indikatorer ikke tillater en direkte kobling mellom innsatsene i Framtidens byer og overordnet måloppnåelse, vurderer Rambøll at programmet styrker både gjennomføringsevne og samordning, noe som antas å bidra inn mot de overordnede effektmålene – selv om bidraget ikke kan kvantifiseres. Selv om det kan synes å ha vært en nedgang i spørringen blant hovedkontakter i byene på en rekke indikatorer, viser likevel de kvalitative funnene at Framtidens byers bidrag fremdeles vurderes som sterkt. Rapporten konkluderer derfor med at innenfor programmets rammer bidrar, bidrar til å oppfylle mål om gjennomføringsevne og samordning. Figur 1-1 viser Rambølls vurdering av Framtidens byers bidra til økt gjennomføringsevne og samordning i 2013, der potensielle bidrag vurderes på en skala fra null til fire. Null innebærer at Framtidens byer ikke antas å ha noen effekt, mens fire innebærer at programmet innenfor nåværende rammer ikke kan gjøre ytterligere grep for å forsterke bidraget.

Figur 1-1 Framtidens byers bidrag

Som det fremgår av figuren over bidrar Framtidens byer til å heve gjennomføringsevne og samordning. Sammenligner vi med fjorårets vurderinger gjort i forhold til hva som er Framtidens byers bidrag har det skjedd en utvikling på to av bidragene. Vi vurderer at det har skjedd en utvikling i Framtidens byers bidrag når det gjelder samordning og samarbeid mellom de ulike byene og kommunene. Dette ser vi både i den kvantitative spørningen, men også i de kvalitative tilbakemeldingene. Gjennom nettverksarbeid og møtearenaer som har blitt etablert gjennom Framtidens byer har kommunene og byene blitt kjent med hverandre og fått kontakter i andre byer/kommuner. Dette ser ut til å ha bidratt til tettere samarbeid, erfaringsutveksling og læring mellom byene. I tillegg vurderes det at Framtidens byers bidrag knyttet til «Stat-stat» samarbeidet har blitt forsterket gjennom det siste året. Dette vurderes med bakgrunn i tilbakemeldinger i intervjuene hvor det fremheves et økt fokus og samarbeid om formidling av muligheter og tilgjengelige statlige virkemidler, flere statlige aktører har kommet tydeligere frem i Framtidens byer, og ikke minst det at Framtidens byer har stått samlet i arbeidet knyttet til policypåvirkning, først og fremst gjennom uttalelser og arbeid knyttet til NTP.

1.3 Hva skjer etter Framtidens byer?

Rapporten viser at Framtidens byer gir gode bidrag til klima- og miljøarbeidet i byene gjennom å bidra til å styrke gjennomføringsevne og samordningsevne. Framtidens byer er nå inne i sitt avsluttende år. Et sentralt spørsmål som vi tidligere har diskutert er hva som skjer når programmet avsluttes, og hva slags arv etterlater programmet seg som vil styrke aktørenes arbeid etter avsluttet programperiode¹. Med utgangspunkt i hva programmet har oppnådd ser vi i denne rapporten nærmere på hva som mistes når Framtidens byer avsluttes, hva Framtidens byer etterlater seg og hva som bør videreføres etter at Framtidens byer programmet avsluttes. Dette knyttes også opp mot hva som bør være fokus for 2014 og siste år av programmet.

For det første vurderes det at de faglige nettverkene vil kunne forsvinne. Nettverkene har vært et viktig bidrag for Framtidens byer, hvor kunnskapsdeling og erfaringsutveksling har stått sentralt. Nettverksarenaen har i tillegg bidratt til å skape en uformell arena hvor byene treffer statlige aktører. Dette har gitt muligheter for diskusjoner om spørsmål knyttet til klima- og bymiljø. Når Framtidens byer avsluttes vil nettverkene slik de finnes i dagens eksisterende form potensielt forsvinne, og byene og andre aktører er opptatt av at man kan miste noen svært viktige samhandlingsarenaer.

For det andre vil potensielt de økonomiske tilskuddsmidlene til klima- og bymiljø forsvinne. Ved avslutning av Framtidens byer risikerer det at byene mister årlige tilgjengelige overføringer til klima- og bymiljøarbeid, i tillegg til øremerkede prosjektmidler til prosjekter rettet mot klima- og

¹ Se Følgeevaluering av Framtidens byer- rapport 2013

bymiljø. Dette vurderes som en utfordring, og vil potensielt bidra til en nedprioritering av prosjekter rettet mot klima- og bymiljø. Funn viser at tilskuddsmidler vurderes i stor grad som utløsende for gjennomføring av ulike prosjekter i Framtidens byer.

For det tredje vurderes det at *statlig lederskap* vil kunne forsvinne. Et mål for Framtidens byer har vært å legge til rette for dialog og samhandling mellom by og stat. Gjennom Framtidens byer er det etablert møtearenaer og fora der de 13 deltakerbyene møter fire statlige departementer. Programmet har dermed bidratt til økt grad av samhandling mellom disse aktørene. Ved avslutning av Framtidens byer vil potensielt et statlig lederskap som har klima- og bymiljøspørsmål på dagsorden forsvinne. Dette vil igjen kunne medføre en endring i prioriteringer av de samme områdene i byene, og potensielt føre til at andre områder prioriteres fremfor klima- og miljø.

For det fjerde vurderes det at Framtidens byer som *pådragsgiver og inspirasjon* kan forsvinne ved avslutning av programmet. Gjennom programmet har det kommet på banen en sentral pådriver i klimasatsingen, en pådragsgiver som har satt klimasatsingen på dagsorden på lokalt, regionalt og statlig nivå. Informantene er opptatt av at denne inspirasjonen og rollen som pådragsgiver vil antas å kunne forsvinne dersom Framtidens byer ikke erstattes med andre programmer eller satsinger som kan gi likende effekt.

For det femte vurderes det at *forpliktelsen* i arbeid med klima- og miljøspørsmål kan forsvinne i byene. Framtidens byer fremheves som et svært viktig program for de fagsektorene som arbeidet med miljø- og klimaspørsmål i byene, og at Framtidens byer har gitt en større forpliktelse i arbeidet i byene, knyttet både til administrative ressurser, økonomiske ressurser og politiske prioriteringer. Dette vil potensielt forsvinne når Framtidens byer avsluttes.

For det sjette vurderes det at *kommunikasjonsstrukturen* i Framtidens byer vil forsvinne. Dette handler om kommunikasjon gjennom fagnettverkene, mellom det kommunale og statlige nivået og næringsliv, samt mellom deltakerbyene. Herunder vektlegges særlig den uformelle kommunikasjonsstrukturen som den man frykter i størst grad vil forsvinne.

Ut i fra hva informantene vurderer vil forsvinne, tegner det seg opp særlig fire bidrag som informantene mener bør videreføres. Disse fire bidragene er:

- De *faglige nettverkene* for klima- og bymiljøspørsmål
- De *økonomiske midlene* øremerket klima- og bymiljøprosjekter
- En *statlig tilrettelegger* for klima- og bymiljøprosjekter
- Framtidens byer som etablert *begrep*

1.4 Veien videre i 2014

Rapportens beskriver at Framtidens byer – innenfor rammene av hva som kan forventes – bidrar godt inn i klima- og bymiljøarbeid. I Framtidens byers avsluttende år mener vi det vil være sentralt å rette et særlig fokus på hva Framtidens byer har *oppnådd* gjennom *støtte til gjennomføring* av prosjekter og ferdigstilling av dem, gjennom *dokumentering av kunnskap og formidling* av resultater, lærdommer og erfaring. I tillegg bør arbeidet gjennom året ha et fokus på å integrere Framtidens byers *tankegang* i kommunene gjennom å bidra til å *etablere interne strukturer* som viderefører Framtidens byers kompetanse og tankegods, administrativt og politisk.

2. INNLEDNING

Rambøll presenterer med dette den fjerde rapporten til følgeevalueringen av programmet *Framtidens Byer*.

Gjennom samarbeidsprogrammet *Framtidens Byer* vil Staten ved Kommunal- og moderniseringsdepartementet sammen med andre departementer og 13 utvalgte kommuner, KS og næringslivet søke å utvikle byområder i retning av lavest mulig klimagassutslipp og godt bymiljø, samt forbedret tilpasningsdyktighet til klimaendringer. Programmet gjennomføres i perioden 2008 – 2014 og går på tvers av flere politikk- og forvaltningsområder.

Denne fjerde evalueringsrapporten vurderer programmets bidrag inn mot de overordnede målsettingene. Videre beskriver den hva som synes å fungere godt i dag, og hva som kan forbedres. Et viktig poeng i denne sammenheng, er at *Framtidens byer* som program kun utgjør en liten del av det nasjonale arbeidet inn mot reduserte klimagassutslipp, forbedret bymiljø, og forbedret tilpasningsevne til klimaendringer. *Framtidens byers* vellykkethet som program kan derfor ikke vurderes med utgangspunkt i *overordnet* måloppnåelse; utvikling i klimagassutslipp på nasjonalt nivå sier lite om resultatet av *Framtidens byer*. Evalueringens formål er derfor å vurdere om *Framtidens byer* bidrar inn mot de overordnede målsettingene *innenfor rammen av det man kan forvente*.

Rapporten må i leses i forlengelse av de tre foregående rapportene fra 2011, 2012 og 2013². Den foreliggende rapporten i følger opp funnene fra førsteårsrapporten, og vurderer utviklingen i programmet. Det primære målet med denne rapporten er å gi programledelsen en løpende oppdatering på hvordan programmet utvikler seg og hvilken effekt man har fått ut av de innsatser som er lagt ned det siste året. Videre søker rapporten å diskutere hva som skjer etter at *Framtidens byer* avsluttes som program ved utgangen av 2014. Vi vil se nærmere på hva som vil forsvinne når programmet avsluttes, og hva *Framtidens byer* etterlater seg. Avslutningsvis vil vi diskutere hvilke behov byene har etter at *Framtidens byer* avsluttes, og eventuelt hvilke strukturer som er etablert gjennom *Framtidens byer* som bør eller ønskes videreført. Dette er nye elementer som er inkludert i årets rapport, med utgangspunkt i at programmet nå er innen i det siste året.

Rapporten er videre strukturert som følger:

- I **det resterende av dette kapitlet**, beskriver vi programmet *Framtidens byer*, samt det metodiske grunnlaget for evalueringen
- I **kapittel 3**, beskriver vi sentrale utviklingstrekk i programmet i 2013
- I **kapittel 4**, beskriver vi *Framtidens byers* måloppnåelse, med fokus på om programmet bidrar til å forbedre arbeid knyttet til reduserte klimagassutslipp, forbedret bymiljø, og forbedret tilpasningsevne til klimaendringer.

Parter som har signert samarbeidsavtale i *Framtidens Byer*

- 13 byer (Bergen, Bærum, Drammen, Fredrikstad, Kristiansand, Oslo, Porsgrunn, Sandnes, Sarpsborg, Skien, Stavanger, Tromsø, Trondheim)
- Finansnærings felleorganisasjon
- KS
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet
- Klima- og miljødepartementet
- Olje- og energidepartementet
- Samferdselsdepartementet
- VIRKE
- NHO

² Rapport juni 2011: med data samlet inn oktober 2010 – januar 2011. Rapport juni 2012: med data samlet inn i oktober 2011 – januar 2012. Rapport 2013: med data samlet inn i oktober 2012-januar 2013.

- I **kapittel 5**, gjør vi enkelte vurderinger knyttet til hva som vil skje etter at Framtidens byer avsluttes som program ved utgangen av 2014. Vi vil se nærmere på hva som vil forsvinne når programmet avsluttes og hva Framtidens byer etterlater seg. Avslutningsvis vil vi diskutere hvilke behov byene har etter at Framtidens byer avsluttes og eventuelt hvilke strukturer som er etablert gjennom Framtidens byer som bør eller ønskes videreført.

2.1 Overordnet om *Framtidens byer*

De 13 største byene og deres omkringliggende byregioner har om lag halvparten av landets befolkning og en betydelig del av utslippene knyttet til produksjon og forbruk. Hvis disse byene kan kutte i sine klimautslipp, vil det være et betydelig skritt på veien for å nå Norges klimamålsetninger. Samarbeidet er inngått fordi mange av grepene hver enkelt by kan gjøre, er avhengig av et tett samarbeid med stat, næringsliv og andre byer og aktører. *Framtidens Byer* skal legge til rette for dette, og sørge for at samarbeidspartnerne kan lære av hverandre. Tidligere Miljøverndepartementet, nå KMD er ansvarlig for å lede *Framtidens Byer*.

Framtidens Byer har sitt utgangspunkt fra klimaforliket på Stortinget og har vært i gang siden 2008. Da undertegnet ordførerne i de 13 deltakende byene, fire statsråder og KS, den første intensjonsavtalen. I 2009 ble samarbeidspartnerne enige om å forplikte seg til å arbeide med et førtitalls felles prosjekter og samarbeidsområder. I 2009 sluttet også næringslivsorganisasjonene NHO, VIRKE (tidligere HSH) og Finans Norge seg til samarbeidet. Også en lang rekke andre aktører deltar i programmet på ulike måter³.

Tematisk er arbeidet innenfor *Framtidens Byer* organisert etter fire innsatsområder:

- Areal og transport
- Stasjonær energi
- Klimatilpasning
- Forbruk og avfall

I tillegg til disse fire innsatsområdene inngår et fokus på bedre bymiljø som en tversgående målsetning som er relevant for alle fire innsatsområder.

2.2 Organisering av *Framtidens byer*

Framtidens Byer ledes av et toppmøte bestående av den øverste ledelsen i byene, KS, departementene og næringsorganisasjonene, med kommunal- og moderniseringsminister som leder.

For å koordinere arbeidet, arrangeres det årlige administrative møter mellom byenes hovedkontakter, KS, administrativt ansvarlige i departementene og næringsorganisasjonene.

Framtidens Byer er med sine mange samarbeidspartnere etablert som en stor nettverksorganisasjon. Nettverksmodellen er valgt for at de ulike aktørene skal bli godt kjent med hverandre, utvikle gjensidig tillit og forståelse og inspirere hverandre gjennom utveksling av kunnskap og erfaringer. Dette forventes å gi en merverdi i form av nye perspektiver, tanker og løsninger som alle parter kan tjene på.

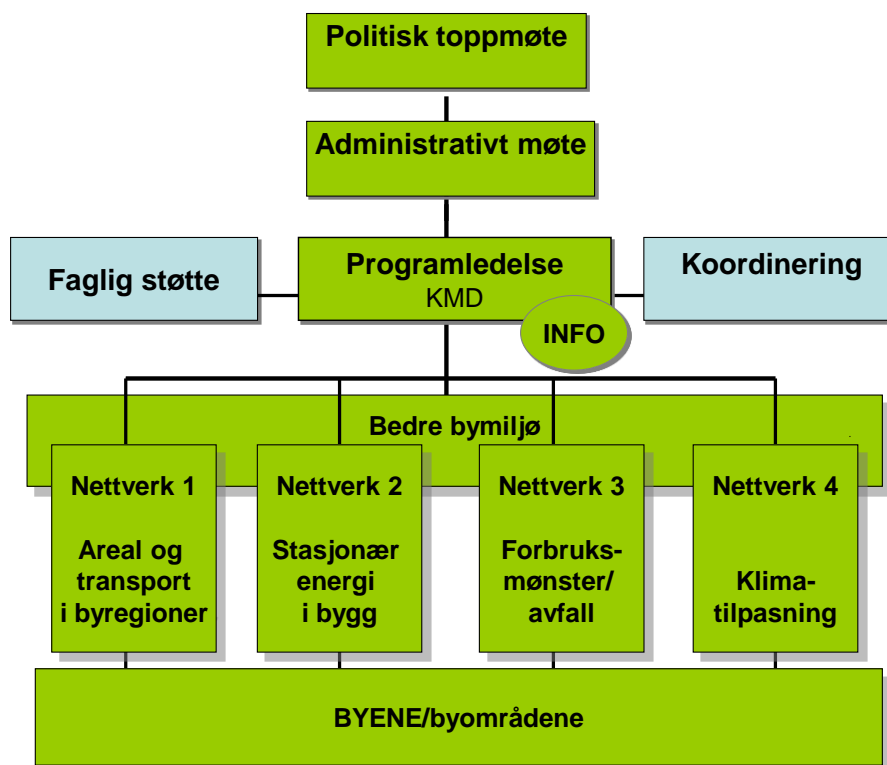
Det faglige arbeidet foregår i hovedsak i de fire faglige nettverkene som er etablert, ett for hvert av satsingsområdene areal og transport, stasjonær energi, forbruk og avfall og klimatilpasning, i tillegg til bedre bymiljø som går på tvers av de fire satsingsområdene. Disse nettverkene har flere samlinger i året og ledes av ansvarlige departement. Deltagerne er utpekte fagpersoner i byene og ulike etater og fagorganisasjoner.

³Eksempelvis Vegvesenet, Enova, Husbanken, Statsbygg, NSB, DIFI, DSB, Riksantikvaren, KLIF, Direktoratet for byggkvalitet (DiBK), Forsvarsbygg, NVE, Vegdirektoratet, Jernbaneverket, Transnova, NAL. Stiftelsen miljøfyrtårn, Grønn hverdag, Loop, Grønn byggallianse, Future Built, fylkeskommuner og fylkesmenn, Naturvernforbundet, Birkebeinerlauget, og Oljefri.no. I tillegg har de ulike kommunene en rekke samarbeid lokalt.

Til å bistå nettverkene er det engasjert fagkoordinatorer for hvert nettverk som har ansvar for å være pådriver og følge opp de prosjekter og utviklingsoppgaver som er prioritert i nettverkene. Fagkoordinator deltar også i de administrative møtene.

Utover disse møtene og samlingene har programmet en del overgripende aktiviteter som blant annet kommunikasjonsansvar og drift av felles nettside. Programmets organisering framgår av 2-1 nedenfor.

Figur 2-1 Organisering av Framtidens byer

2.3 Hvordan er Framtidens byer ment å fungere?

Alle programmer har en innebygd forestilling om hvordan de er ment å fungere. Det vil si at man har en forestilling om hvordan og hvorfor aktivitetene i programmet skal bidra inn mot de overordnede målsetningene. *Framtidens Byer* er ikke et program med store økonomiske muskler. Den overordnede tanken med programmet er at deltagerne skal settes i bedre stand til å arbeide med klima- og bymiljøspørsmål gjennom (1) økt gjennomføringsevne, og (2) forbedret samarbeid. Med dette menes følgende:

Programmet skal bidra til **økt gjennomføringsevne** fordi deltagerne får et høyere kunnskapsnivå, økt fokus på klima- og bymiljøspørsmål, økt engasjement, samt et mindre økonomisk bidrag. Økt kunnskap oppnås i første rekke gjennom de fagbaserte nettverkene, gjennomføring av pilotprosjekter og utvikling av kunnskapsdokumenter. Økt engasjement oppnås fordi deltagerne – gjennom programmet – opplever at de arbeider med noe *viktig*, og som de ser at både andre kommuner, stat og næringsliv arbeider aktivt med. Det å møte andre fagfolk som arbeider med samme fagfelt kan også fungere som en inspirasjonskilde. *Framtidens Byer* bidrar også finansielt for å øke byenes gjennomføringsevne. Alle byene får hvert år 1 million kroner i faste overføringer. Disse midlene brukes noe ulikt. Enkelte steder har de blitt brukt til å opprette en fast stilling som kan håndtere og koordinere det kommunale arbeidet innenfor feltet; andre steder har midlene blitt brukt mer prosjektrettet, enten til å iverksette konkret tiltak eller til heve det kommunale kunnskapsnivået. Felles for byene er at midlene øker byens kunnskapsnivå og øker den administrative kapasiteten. I tillegg til den årlige faste overføringen kan byene søke om prosjektmidler som til sammen utgjør 25 millioner kroner. Ved tildeling av disse midlene

forutsettes det at byene selv bidrar med minst like mye, noe som leder til at denne potten totalt utløser ca. 50 millioner kroner som bidrar til et stort omfang av prosjekter.

Programmet skal bidra til **økt samarbeid og samordning** gjennom en rekke funksjoner. For det første får kommunene – i første rekke gjennom programmets nettverk – økt kontakt med hverandre, noe som kan materialisere seg i både konkrete prosjektsamarbeid og kunnskapsdeling. For det andre deltar også statlige aktører (fire departementer) i samarbeidet, noe som kan forbedre dialogen mellom by og stat om hvilke virkemidler og arbeidsområder som er gunstige. For det tredje inngår tre næringslivsaktører i samarbeidet, noe som kan styrke samordningen mellom det offentlige og det private. Det er også en målsetning at de enkelte kommunene skal involvere sitt lokale næringsliv i arbeidet. For det fjerde er det en målsetning at programmet også skal rette seg mot befolkningen i de deltagende byene, i første rekke med henblikk på å endre forbruksmønstre. Og for det femte favner programmet om flere fagsektorer. Det er derfor en målsetning at programmet skal øke samarbeidet og samhandlingen mellom ulike sektorer internt i de ulike kommunene.

Disse funksjonene er ment å forbedre byenes arbeid med å redusere klimagassutslipp, bedre det fysiske bymiljøet, og forbedre tilpasningsdyktighet til klimaendringer. Det er viktig å presisere at de nevnte funksjoner må fungere i samspill med hverandre dersom programmet skal gi full effekt.

2.4 Om evalueringen og det metodiske grunnlaget

Rambølls målsetting med denne rapporten er i første rekke å vurdere om Framtidens byer bidrar til at relevante aktører kan arbeide bedre med tiltak rettet mot reduksjon i klimagassutslipp, forbedret bymiljø, og forbedret tilpasningsdyktighet til klimaendringer. Vi vurderer ikke programmets vellykkethet med utgangspunkt i overordnede indikatorer for måloppnåelse, da disse i første rekke påvirkes av faktorer som ligger utenfor programmets kontroll. Spørsmålet som skal besvares er om programmet innenfor rammene av de virkemidler det har tilgjengelig bidrar til forbedret arbeid inn mot disse målsettingene. Videre søker evalueringen å peke på forbedringsmuligheter: **Hvilke knapper kan det trykkes på for at programmet skal fungere enda bedre enn det gjør i dag?**

2.4.1 Datagrunnlag

Evalueringen baserer seg på en kombinasjon av flere datainnsamlingsmetoder. For det første benyttes kvantitative indikatorer både for vurdering av overordnet *måloppnåelse*⁴ (kan det identifiseres en reduksjon av klimagassutslipp, bedret bymiljø, og forbedret tilpasningsdyktighet til klimaendringer?), og for vurdering av *programmets bidrag* (har programmet bidratt til økt gjennomføringsevne og forbedret samhandling?). Her benyttes et bredt datagrunnlag fra eksterne kilder. I tillegg har vi som en del av det kvantitative datagrunnlaget gjennomført en enkel spørreundersøkelse blant hovedkontaktene i de tretten byene.

For det andre hviler evalueringen på omfattende kvalitativ datainnsamling. Formålet med den kvalitative datainnsamlingen har vært å vurdere hvordan programmet fungerer i praksis, og hvilken utvikling vi har sett i programmet. Det har blant annet blitt gjennomført telefonintervjuer med et utvalg hovedkontakter og nettverksdeltakere i de 13 deltagerbyene, samt med fagkoordinatorerne, representanter fra næringslivet og representanter fra programledelsen.

Intervjuene har i hovedsak blitt gjennomført i perioden oktober - desember 2013 og februar 2014.

2.5 Forkortelser benyttet i rapporten

Nedenfor går vi kort gjennom, og skriver ut, de forkortelser som benyttes i rapporten:

DIBK – Direktoratet for byggkvalitet
 DSB – Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap
 KMD – Kommunal- og moderniseringsdepartementet

⁴ Som beskrevet tidligere benyttes ikke disse indikatorene til å vurdere om programmet er vellykket; de brukes i første rekke til kontekstualisering

KS – Kommunesektorens organisasjon
KLD – Klima- og miljødepartementet
NHO – Næringslivets hovedorganisasjon
NTP – Nasjonal transportplan
NVE – Norges vassdrags- og energidirektorat
OED – Olje- og energidepartementet
SD – Samferdselsdepartementet
SSB – Statistisk sentralbyrå

3. UTVIKLING I 2013

2013 var det femte året Framtidens byer har vært operativ. Siden oppstarten av programmet har det skjedd en stor utvikling i byene, i nettverkene og i prosjekter, men det er likevel begrenset hvor mye et program som Framtidens byer utvikler seg i løpet av et år. Framtidens byer er i stor grad det samme programmet som ble beskrevet i siste evalueringsrapport (2013). Det er likevel noen viktige utviklingstrekk som er verdt å fremheve i denne rapporten. I det følgende beskriver vi først et utvalg slike. Deretter beskriver vi i dybden utvikling i og erfaringer de fagbaserte nettverkene har opplevd i 2013.

3.1 Videreutvikling og arbeid med eksempeldatabasen

En sentral del av Framtidens byers bidrag handler om å spre inspirasjon og kunnskap om gode eksempler. I 2012 ble Framtidens byers eksempelsamling etablert. Dette er beskrevet nærmere i følgeevalueringsrapporten for 2012.

Samlingen ble lansert i november 2012, og inneholder en rekke gode klima- og bymiljøtiltak. Databasen tillater søking etter prosjekter innenfor ulike temaer. Eksempelsamlingen er beskrevet som svært nyttig, og har vært godt besøkt. Eksempelsamlingen benyttes både lokalt i kommunikasjon politikere og andre, og på departementsnivå, for eksempel i forbindelse med bybesøk som ble gjennomført i 2013.

Tilbakemeldinger fra informanter fra departementer og fagkoordinatorer tyder på at det har blitt arbeidet med å videreutvikle eksempeldatasamlingen gjennom 2013. Dette har vært knyttet til både å finne en god form og innretning på eksempeldatasamlingen, samt hvordan ulike eksempler og prosjekter skal presenteres for å ha størst mulig overføringsverdi, også etter Framtidens byer levetid. Et viktig skritt for å arbeide med form og presentasjon av prosjekter og tiltak er at fagkoordinatorer i nettverkene skal velge ut noen særlig gode eksempler fra de ulike nettverkene som skal beskrives mer utdypende, og som skal fremheves som gode eksempler.

3.2 Et veletablert og konsolidert program

Gjennom intervjuene med aktører i nettverk, byene og på departementsnivå fremkommer det at Framtidens byer er blitt et mer konsolidert og veletablert program det siste året. Det beskrives fra informanter at Framtidens byer blir mer kjent blant andre aktører, særlig i offentlig sektor. I byene opplever aktører som arbeider med prosjekter og tiltak knyttet til Framtidens byer at arbeidet og engasjementet rundt Framtidens byer har økt gjennom det siste året, og at oppmerksomheten rundt Framtidens byer blir større. Dette gjelder spesielt på administrativt nivå og i ulike fagavdelinger. Informantene beskriver at de opplever mer samarbeid mellom fagavdelinger og ulike sektorer, i prosjekter direkte knyttet til Framtidens byer eller i andre «spin-off» prosjekter som har sitt utspring i Framtidens byer prosjekter. Tilbakemeldinger tyder likevel på at engasjementet og oppmerksomhet om framtidens byer er fremdeles noe svak blant lokalpolitikere.

3.3 Erfaringsutveksling og læring i nettverkene

Tilbakemeldinger tyder på at et viktig fokus i fagnettverkene det siste året har vært på erfaringsutveksling og fortsatt læring fra byene. Dette har handlet i år, som i fjor, om spredning av konkrete verktøy, analyseredskaper og erfaringer som byene har gjort seg gjennom prosjekter (Blågrønn faktor, Grønne Nudge, Framtidens bygg og andre). I tillegg har nettverkene hatt et særlig fokus på å starte opp diskusjoner om hva som kommer til skje etter Framtidens byers levetid og hva som blir veien videre. Diskusjoner har blant handlet om hva som skjer med nettverkene, og hvordan de ulike fagnettverkene skal kunne ivareta sin rolle og hva slags form nettverkene bør ha fremover.

Det er Rambølls inntrykk at nytten av nettverkene har blitt ytterligere forsterket gjennom det siste året, basert på tilbakemeldinger fra nettverksdeltakere. Funn tyder på at nettverkene har arbeidet med å formidle kunnskap med fokus på anvendelighet og overførbarhet, samtidig med diskusjoner om hvordan nettverkene skal videreføres etter Framtidens byer.

3.4 Gode eksempler på samarbeid med næringslivet

Tidligere følgeevalueringsrapporter har pekt på at Framtidens byer kun i begrenset grad har lyktes med å involvere næringslivet i programmets arbeid. Selv om det i 2013 har blitt gjennomført enkelte prosjekter i samarbeid med næringslivet, ser det ikke ut til at det er noen vesentlig forbedring når det gjelder dette samarbeidet. Tilbakemeldinger fra hovedkontakter i byene på indikatorer knyttet til samordning og samarbeid viser også en tilbakegang når det gjelder Framtidens byers bidrag til samarbeid med næringslivet. Vi vil allikevel framheve et utvalg eksempler på gode samarbeid med næringslivet som det har blitt arbeidet videre med i 2013:

Det har i lengre tid vært en dialog mellom klimatilpasningsnettverket i Framtidens byer og Finans Norge om mulige samarbeidsprosjekter. Dette har blant annet handlet om samarbeid med forsikringsselskaper, som har en åpenbar interesse i at bygg og infrastruktur er tilpasset konsekvenser av klimaendringer. Dette har ført til oppstarten av et pilotprosjekt som vurderer hvilken nytteverdi skadeforsikringsselskapenes data knyttet til klimarelaterte skader har for norske kommuner. Prosjektet er støttet blant annet av Framtidens byer. Prosjektet skal avklare mulige effekter (i form av skadeforebyggende arbeid) av at kommunene får tilgang til skadedata, og eventuelle behov for støttetiltak (i forsikringsbransjen, i kommunene, fra statens side) for å utløse denne effekten. Fem av byene i Framtidens byer er pilotkommuner (Tromsø, Fredrikstad, Bærum, Stavanger og Trondheim). Vestlandsforskning er sentral i pilotprosjektet, og gjennomfører forskningsarbeidet⁵. Pilotprosjektet startet opp våren 2013, og skal avsluttes i løpet av 2014.

Vi vil også framheve at Framtidens byer i løpet av perioden har inngått et interessant samarbeid med næringslivet, relatert til samarbeidsmodellen Business Improvement Districts (BID). BID er et presist avgrenset område, for eksempel en by, hvor de næringsdrivende gjennom avstemning vedtar at de sammen skal investere i tiltak som styrker områdets konkurransevne. Dette kan være et nyttig virkemiddel i arbeidet med å gjøre sentrum til et attraktivt handels- og oppholdssted, og som sådan et viktig verktøy inn mot Framtidens byers målsettinger om reduserte klimagassutslipp og bedre bymiljø. utfordringer med å innføre slike handler blant annet om lovmessige forhold, fordi innføring av BID må være forpliktende for alle næringsdrivende i det avgrensede området – også for dem som ikke har stemt for det. Høsten 2011 holdt Norsk Sentrumsutvikling et innlegg på Framtidens byers storsamling i Bergen, der BID ble presentert. Det har i lengre tid vært et ønske om at næringslivet skal trekkes sterkere inn i Framtidens byer, og i etterkant av innlegget ble det startet en prosess der Framtidens byer, Virke, og Norsk Sentrumsutvikling deltok. Dette munnet ut i at Framtidens byer bidro med 700 000 kroner til et utredningsprosjekt der Stavanger kommune og Norsk sentrumsutvikling skulle vurdere lovmessige og andre konsekvenser av innføring av BID i Norge. Prosjektet skal kartlegge erfaringer fra tilsvarende prosjekter i utlandet, og se på mulighetene for å etablere BID i Norge. Prosjektet har fortsatt med et tilskudd på 1 million kroner fra Framtidens byer i 2012. Prosjektarbeidet har fortsatt gjennom hele 2013, og er nå per februar 2014 avsluttet og det skal gjennomføres presentasjoner av prosjektet i pilotkommuner i mars måned. Prosjektet og rapporten konkluderer med at det finnes to mulige modeller for BID-ordninger i Norge, og beskriver at arbeidet med pilotprosjektet har vært vellykket og Framtidens byers bidrag har vært viktig.

Et viktig næringsrettet samarbeid har vært mellom Framtidens byer og NHO gjennom leverandørutviklingsprogrammet. Gjennom samarbeidet har det også i 2013 blitt avholdt en rekke frokostmøter om miljøvennlig innkjøp og innovasjon i offentlig anskaffelser i flere av Framtidens byer. I tillegg har det også blitt gjennomført et kick-off- møte mellom NHO og byene, hvor hensikten var å gå i gang et pilotprosjekt innenfor leverandørutviklingsprogrammet i hver by. Flere nye pilotprosjekter ble igangsatt, blant annet i Østfold fylkeskommune. I dette pilotprosjektet har det blitt gjennomført et innovativt innkjøp om klimagassreduksjon med gassbusser.

3.5 Andre utviklingstrekk fra 2013

Gjennom intervjuene har flere av informantene beskrevet andre aktiviteter og prosjekter gjennom det siste året som har skjedd i Framtidens byer eller som følger av Framtidens byer. Et

⁵ <http://www.vestforsk.no/filearchive/10-carlo-aall.pdf>

viktig arbeid i 2012 var arbeidet med Nasjonal Transportplan som ble vedtatt i juni 2013. Tilbakemeldinger fra intervjuene viser at NTP har vært et viktig tema også i 2013, med et særskilt fokus på hvordan nettverkene og byene kan følge opp aktiviteter for å nå målsettinger i NTP. Spesielt nevnes videre arbeid, drøfting og utforming av bymiljøavtalene, samt hvordan byene kan nå mål knyttet til Belønningsordningen. I den tilknytning har det skjedd en viktig utvikling for byer som er en del av Framtidens byer og Belønningsordningen. En tilbakemelding er at Framtidens byer har bidratt til å løfte frem fokus på avtalene byene har med staten knyttet til Belønningsordningen. En viktig hendelse som trekkes frem innenfor nettverk for areal og transport er at Kristiansand innførte en rushtidsavgift som ledd for å nå mål knyttet til Kristiansands avtale om belønningsordningen. Dette oppleves som et viktig skritt i både kunne tørre å ta tøffe politiske valg, men også at det har umiddelbar effekt på personbiltrafikk og kollektivtrafikk.

Tilbakemeldinger fra nettverkene tyder på at det har vært mye aktivitet i nesten alle nettverkene, og ikke minst mye aktivitet i byene og prosjekter. Dette har bidratt til økt forpliktelse og engasjement i byene. Engasjementet oppleves også å ha fått et oppsving gjennom bybesøk av politiske ledelse i tidligere Miljøverndepartementet som ble gjennomført i ti av byene i programmet. Bybesøkene hadde et særlig fokus på Framtidens byers betydning for byene og ulike prosjekter og tiltak gjennomført i byene tilknyttet Framtidens byer.

En annen viktig aktivitet i 2013 har vært arbeidet som er blitt gjennomført i Framtidens bygg med fokus på å få frem nye og flere pilotprosjekter. Mot slutten av året hadde Framtidens bygg mottatt søknader fra over 20 kandidater i siste søknadsrunde som alle ønsker å bli pilotprosjekt. Av disse er det valgt ut 13-14 nye pilotprosjekt innenfor bygg og områdeutvikling som vil ha oppstart i 2014.

I tillegg til overnevnte prosjekter og aktiviteter har byene og nettverkene arbeidet med å ta i bruk og lære om ulike verktøy, blant annet Blågrønn faktor og Grønne Nudge. I tillegg har det blitt satt fokus på gjenbruk i flere av byene, hvor det blant annet er blitt etablert Kreativt Gjenbrukssenter, blant annet i Oslo og Porsgrunn⁶. Dette er et pilotprosjekt i Framtidens byer som startet opp i 2013 (formelt etablert i desember 2012), og har som mål å endre forbruksmønster og øke kreativt gjenbruk i framtidens byer.

3.6 Utvikling i fagnettverkene

Nedenfor beskriver vi utviklingen i de fagbaserte nettverkene.

3.6.1 Nettverket for klimatilpasning

Klimaendringene er den største utfordringen for naturmiljø og samfunn i årene framover. I tillegg til arbeidet med å redusere utslippene av klimagasser, må vi hindre at klimaendringene får for store konsekvenser for natur og samfunn. Så godt som alle samfunnsområder vil bli berørt. Endringene vil føre til mer nedbør og økt flom- og skredfare. De gradvise endringene som stigning i havnivå og endringer i biologisk mangfold, vil også gi store utfordringer. Derfor er det viktig at klimaendringer tas inn i alt kommunalt planarbeid.

I tidligere rapporter, har Rambøll påpekt at klimatilpasningsnettverket er det av nettverkene i Framtidens byer som har hatt størst direkte effekt på byenes arbeid. Dette henger sammen med at klimatilpasning for mange byer var et relativt nytt område da Framtidens byer programmet startet i 2008. Etter vår vurdering har nettverket som sådan vært et viktig bidrag når det gjelder å sette klimatilpasning på dagsorden. Dette har blant annet ført til at kommuner som har rullert kommuneplanene i løpet av programperioden i langt større grad enn tidligere har inkludert klimatilpasning i planverket. 12 av de 13 byene beskriver i dag planer for konkret handling rettet mot klimatilpasning i kommuneplanens samfunnsdel. Bergen er eneste kommune som ikke har egen samfunnsdel.

Klimatilpasningsarbeidet i nettverket er inndelt i tre faser. Byene er kommet ulikt i klimatilpasningsarbeidet så selv om arbeidet er inndelt i faser, overlapper disse i noen grad hverandre. Nettverket har selv delt sitt arbeid inn i tre faser:

⁶ Det finnes også kreative gjenbrukssentre i Trondheim, Salten og på Inderøya i Nord-Trøndelag

- **Fase 1 Oppstart:** Hovedfokus var rettet mot kompetanseutvikling og kunnskapsbygging. Arbeidet med å organisere klimatilpasningsarbeidet internt i byene startet. Det ble lagd handlingsprogram (2008 – 2009).
- **Fase 2 Gjennomføring:** Hovedfokuset er på hvordan klimaendringene kan håndteres i byene og hvordan arbeidet kan forankres i egen organisasjon. Det er viktig å etablere samarbeid med andre aktører og spesielt med næringslivet. Fasen preges av forankring av klimatilpasningsarbeidet i sentrale styringsdokumenter som kommuneplanens samfunnsdel og arealdel, samt utprøving av tiltak. Mye av arbeidet går med til metodeutvikling og forankring av arbeidet internt (2010- 2012).
- **Fase 3 Oppsummering og videreføring:** Hovedfokus vil være å få fram resultater, evaluere arbeidet og legge et løp for videreføringen av klimatilpasningsarbeidet utover programperioden. Det kan være behov for mer kunnskap og andre kunnskapsformer (2013-2014).

Som det framgår av faseplanen over, var 2012 det siste året i gjennomføringsfasen, mens 2013 i stor grad har fokusert på oppsummering og videreføring. Det er som allerede nevnt viktig å presisere at fasene til dels er overlappende, ettersom det er store ulikheter i hvor langt byene har kommet i sitt arbeid med klimatilpasning. 2013 har derfor vært en videreføring av gjennomføringsfasen, i tillegg har nettverket hatt fokus på oppsummering og videreføring.

Et sentralt element i nettverkets arbeid handler om å tydeliggjøre forventninger til byenes klimatilpasningsarbeid. I 2012 utarbeidet nettverket et sett med *forventningspunkter*⁷. Dette for å tydeliggjøre hva som skal til i praksis for at byene skal være godt forberedt på å møte kommende klimaendringer. Forventningene framgår av figuren nedenfor.

Forventninger til klimatilpasningsarbeidet i Framtidens byer

1. Kommunen har **kunnskap om hvordan klimaendringene kan påvirke kommunens ansvarsområder**.
2. Klimaendringer og tilpasning til dagens og framtidens klima er **omtalt og vurdert i sentrale styringsdokumenter** og planer (i alle deler av kommuneplanen, jfr. plan- og bygningsloven, i helhetlig ROS analyse, jfr. ny sivilbeskyttelseslov, i andre sentrale styringsdokumenter (vann og avløpsplan, klima- og energiplaner, beredskapsplaner m.fl.).
3. Det er etablert **rutiner for hvordan klimatilpasning skal håndteres i reguleringsplanarbeidet og i byggesaksbehandlingen**.
4. Det foreligger **konkrete eksempler på tiltak** som er gjennomført for eksempel på lokal håndtering av overvann.
5. Det er innledet **samarbeid med næringslivet** om klimatilpasning.
6. **Fylkesmannen og fylkeskommunen er pådrivere** for at kunnskap om klimaendringer og tilpasning når ut til kommunene. Byene bidrar i arbeidet.
7. Det **statlige forvaltningsansvaret for arbeidet med havnivåstigning og overvannshåndtering avklares** i forbindelse med stortingsmelding
8. **Statlige virkemidler**, både økonomiske og forvaltningsmessige, må komme på plass.

Punktene over beskriver forventninger til de ulike aktørene som bidrar inn i arbeidet med klimatilpasning, herunder kommunene, næringslivet, fylkesmannsembetene og

⁷ «Forventninger til klimatilpasningsarbeidet i Framtidens byer», datert 9. februar 2012

fylkeskommunene, samt andre statlige aktører. Listen beskriver forventninger om hva som bør være på plass innen Framtidens byer avsluttes.

I forkant av strategimøtet i klimatilpasningsnettverket som ble arrangert i januar i 2014 ble byene bedt om å svare på en spørreundersøkelse for å kartlegge status på forventningene til klimatilpasningsarbeidet. Faglig koordinator for klimatilpasningsnettverket understreker at det er vanskelig å trekke noen klare konklusjoner ut fra denne spørreundersøkelsen. Det fremheves at svarene tyder på at spørsmålene er forstått ulikt, og at byene har ulikt fokus og ståsted. Det generelle inntrykket er allikevel at tilpasning til klimaendringer er eller vil bli innarbeidet i byenes planer og saksbehandlingsrutiner. 12 av byene opplyser å ha tatt inn klimatilpasning i arealdelen av kommuneplanen. Flere deltakerbyer nevner andre styrende dokumenter som miljøplan, vann og avløpsplan, klima og energiplan, eller eget strategidokument for klimatilpasning. Det er som tidligere nevnt ikke mulig å gi noe entydig svar på status for de ulike forventningspunktene som beskrevet over. Imidlertid kan svarene indikere at punkt 1 til 4 er helt eller delvis realisert eller under arbeid. Når det gjelder punkt 5 og 6 om samarbeid med næringslivet og fylkesmannens og fylkeskommunens rolle i klimatilpasningsarbeidet ser det ut til å være store forskjeller mellom de ulike byene. utfordringer som påpekes er at samarbeidet med næringslivet er begrenset. Punkt 7 om avklaring av det statlige forvaltningsansvaret for arbeidet med *havnivåstigning* og *overvannshåndtering* har ført til at Miljødirektoratet skal gi prognoser og DSB skal gi råd om bruken i planarbeidet i forbindelse med havnivåstigning, mens Miljødirektoratet skal ha oversikt over regelverket og være sekretariat for lovutvalg om overvannshåndtering. Punkt 8 om statlige virkemidler er det ikke mulig å si noe om på nåværende tidspunkt da statlige myndigheter er midt inne i en budsjettprosess.

Nettverkene har videre hatt fokus på å forankre Framtidens byer i kommunene, fokus på konkrete prosjekter, samt spredning av kunnskap og oppsummering og videreføring. Vi vil særlig framheve følgende:

1. Fokus på forankring

I rapporten fra 2012 ble det fremhevet at nettverket for klimatilpasning hadde hatt fokus på forankring av klimatilpasningsarbeidet internt i kommunen. Fagkoordinator for nettverket fremhever at dette også har vært viktig for arbeidet i nettverket i 2013. Det fremheves at fokus har vært på å spre kunnskap om klimatilpasning innad i byene og forankre arbeidet med klimatilpasning i kommunens planverk og styringsdokumenter. Intern forankring av klimatilpasningsarbeidet er viktig fordi klimatilpasning ikke skal være noe som ligger på siden av øvrig kommunalt arbeid, men skal være en integrert del av dette. Det er derfor viktig at klimatilpasningsarbeidet forankres i politisk og administrativ ledelse. Fagkoordinator for klimatilpasningsnettverket fremhever at flere byer nå har tverrfaglige grupper som arbeider med å forankre klimatilpasningsarbeidet internt i kommunen. Videre fremkommer det at klimatilpasningsnettverket har bidratt til å fasilitere interne møter i kommuner for å sette fokus på klimatilpasning i tilknytning til for eksempel områdereguleringsplaner eller konkrete utbyggingsprosjekter.

2. Fokus på blågrønn faktor, grønne tak, overvannshåndtering og flomsonekartlegging

Det ble i fjorårets rapport fremhevet at nettverket hadde satt fokus på blågrønn faktor. Blågrønn faktor er et planleggingsverktøy rettet mot å ivareta grønne løsninger i utbyggingsprosjekter. Verktøyet uttrykker forholdet mellom den økologisk effektive overflaten og tomtens totale areal. Verktøyet har i liten grad blitt prøvd ut i Norge. Oslo og Bærum kommune har i 2013 laget en rapport og veileder om blågrønn faktor. Se beskrivelse av dette samarbeidet under.

Blågrønn faktor (BGF)

Oslo og Bærum kommune har samarbeidet med Dronninga landskap, C.F. Møller og Cowi om å lage en rapport og veileder om blågrønn faktor (BGF).

Blågrønn faktor kan være et hjelpemiddel for å sikre større innslag av blågrønne kvaliteter i byggeprosjekter, noe som igjen bidrar til å redusere harde flater og gjøre byen mindre sårbar for mer nedbør.

Det er gitt midler til rapporten fra klimatilpasningsnettverket i Fremtidens byer. Arbeidet bygger på erfaringer med tilsvarende virkemidler i Berlin og Malmø. Rapport består av en eksempelsamling, et regneark som kan brukes for å beregne den blågrønne faktoren, samt en gjennomgang av hvordan bruken av faktoren kan forankres juridisk.

Se; <http://fagus.no/system/files/publikasjoner/2013-clavier-blagronn-faktor.pdf>

Videre har byene blitt invitert til å delta på et *grønt tak- demoprojekt*. Miljøverndepartementet har bevilget 1 million kroner i støtte til oppbygging av «demotakene» i de 7 byene som deltar. Det er inngått avtale med leverandører av grønne tak om leveranse av materiell til demoprojektene. I tillegg er det inngått avtale med NVE om veiledning, oppfølging av prosjektene og behandling av dataene. Mer regn og mer intense regnskyll og fortetting med mange harde flater øker faren for oversvømmelser i by. Grønne tak er et av flere tiltak som sammen kan bidra til å redusere de harde flatene og ta opp vann.

I likhet med foregående år har overvannshåndtering vært et sentralt tema for klimatilpasningsnettverket i 2013. Framtidens byer har gitt økonomiske tilskudd til en rekke prosjekter knyttet til overvannshåndtering. I følge nettverket for klimatilpasning har man behov for erfaringer med hvordan lokale overvannsløsninger fungerer. I 2012 ble det satt av 1,8 millioner kroner til slike prosjekter, midlene ble fordelt på 9 prosjekter. Arbeidet med disse prosjektene har pågått videre i 2013 og de fleste av dem vil ikke bli realisert før etter at programperioden til Framtidens byer er over.

Oslo, Trondheim og Fredrikstad har siden 2011 arbeidet med et prosjekt for å utvikle metodikk for kartlegging av flomveier i tettbebygde strøk. I forbindelse med dette prosjektet har det blitt laget en kort metodebeskrivelse. I tillegg har det vært arrangert samlinger og metodikken for kartlegging av flomveier er formidlet på ulike konferanser. Trondheim kommune har lagt ut kartet «urbane flomveier» som et aktsomhetskart på nettsidene sine og knyttet bestemmelser til temaet i kommuneplanens arealdel⁸. Oslo kommune utarbeidet i 2012 et flomsonekart for byer, *aktsomhetskart for sekundære flomveier*⁹. Dette tverretatlige arbeidet mellom vann- og avløpsetaten, bymiljøetaten, eiendoms- og byfornyelsesetaten og plan- og bygningsetaten har bidratt til å stake ut retningen for den fremtidige overvannshåndteringen i Oslo. Dette er nedfelt i en overvannsstrategi. Strategien ble vedtatt av bystyret i Oslo den 5. februar i år¹⁰. Norsk Vann er i gang med en rapport om "Åpne flomveier" der mange av eksemplene kommer fra byenes arbeid med å kartlegge flomveier.

3. Innspill til stortingsmelding

Nettverket har sendt brev til Stortingets energi- og miljøkomite datert 5. juni 2013 med kommentarer og synspunkter på Stortingsmelding nr. 33 (2012 – 2013) Klimatilpasning i Norge.

⁸ <http://www.trondheim.kommune.no/content/1117735713/Aktsomhetskart-flomfare-og-havstigning>

⁹ <http://www.miljodirektoratet.no/PageFiles/19294/Flomveierprosjekt-Oslo.pdf>

¹⁰ http://www.vann-og-avlopsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/vann-%20og%20avl%C3%B8psetaten%20%28VAV%29/Internett%20%28VAV%29/BILDER%20NY/Vannet%20v%C3%A5rt/Overvann/2014-02-06-Strategi%20for%20overvannsh%C3%A5ndtering_endelig.pdf

4. Spredning av kunnskap

Fagkoordinator framhever at en viktig effekt av nettverket er at kunnskap også blir spredt til aktører som ikke deltar i Framtidens byer. Som vi har fremhevet i tidligere evalueringer henger dette sammen med at deltakerne i Framtidens byer holder foredrag i fora som omhandler klima og miljø, men som ikke er direkte knyttet til Framtidens byer. Fagkoordinator understreker videre at klimatilpasningsspørsmål i stor grad også har betydning for andre prosjekter og satsingsområder innad i Framtidens byer. Tilpasning til dagens og framtidens klima blir også tatt hensyn til i prosjekter som Framtidens bygg, områdeutvikling og satsingsområdet bedre bymiljø.

5. Fagsamlinger

Vi vil til sist framheve at Klimatilpasningsnettverket i 2013 har fokusert på å gjennomføre tematiske fagsamlinger i tillegg til de ordinære nettverksmøtene. Fagkoordinator for nettverket framhever at deltakerlisten på fagseminarene er bredere enn i de ordinære nettverksmøtene. Dette betyr at mange ulike aktører fra ulike enheter/virksomheter i deltakerbyene deltar på samlingene. Det framheves at dette vil kunne bidra til å forankre klimatilpasningsarbeidet i flere enheter eller virksomheter innad i kommunene. I løpet av året, har det blant annet blitt gjennomført dialogmøte med Dorthe Rømpø fra København kommune om Grønne tak i Oslo i juni, fagdag om klimaendringer og naturforvaltning i Trondheim i juni og workshop om klimaendringer i Sandnes i april for ansatte i kommunen. Ut over dette ble det gjennomført studietur til Berlin i sammen med nettverket Bedre bymiljø. Temaer var overvannshåndtering, blågrønn faktor og godt bymiljø.

Som gjennomgangen over viser, er det vært mye aktivitet i Klimatilpasningsnettverket også i 2013. Rambøll vurderer det dit hen at nettverket i stor grad bidrar til å heve byenes arbeid med klimatilpasning. Samtidig er det stor variasjon på klimatilpasningsarbeidet i de 13 deltakende byene. I fjorårets rapport ble det framhevet at det viktigste arbeidet i nettverket fremover ville være å sørge for at klimatilpasningstiltak i enda større grad ble gjennomført i praksis. Som tidligere vist har et stort flertall av byene kommet langt med å integrere klimatilpasning i kommunalt planverk. Det finnes imidlertid fortsatt liten kunnskap om hvordan dette blir implementert i praksis. Oslos strategi for overvannshåndtering (2013-2030)¹¹ kan imidlertid tjene som et eksempel på konkretisering av hvordan arbeidet med overvannshåndtering skal gjennomføres i praksis.

6. Prosjekter med næringslivet

I fjorårets rapport ble det pekt på at byene (og de sentrale næringslivsorganisasjonene) ikke har lyktes med å inkludere lokalt næringsliv i sitt arbeid med klimatilpasning på lokalt nivå. Dette synes fortsatt å ha vært en utfordring i 2013. Det synes imidlertid at det er store ulikheter mellom byene hvorvidt man lykkes i å inkludere det lokale næringslivet i arbeidet med klimatilpasning. Enkelte byer har gjennomført prosjekter med stor eller relativt stor grad av involvering fra næringslivet. Flere andre byer har imidlertid tatt initiativ til seminarer eller frokostmøter hvor lokalt næringsliv har vært invitert. Samarbeid med næringslivet vil således bli et viktig forbedringspunkt i den avsluttende fasen av programmet. For at dette samarbeidet skal lykkes bør det lokale næringslivet i deltakerbyene involveres i tillegg til de tre sentrale organisasjonene (NHO, Virke, Finans Norge).

I tidligere evalueringer har det vært påpekt at det i lengre tid har vært en dialog mellom klimatilpasningsnettverket i Framtidens byer og Finans Norge om mulige samarbeidsprosjekter. Dette har blant annet handlet om samarbeid med forsikringselskaper. Disse har en åpenbar interesse i at bygg og infrastruktur er tilpasset konsekvenser av klimaendringer. Dette har ført til opprettelsen av et pilotprosjekt hvor hensikten er å teste om forsikringsnæringens skadedata kan benyttes i kommunal planlegging og saksbehandling knyttet til klimatilpasning. Pilotprosjekt som skal vurdere hvilken nytteverdi forsikringselskapenes data knyttet til klimarelaterte skader har for norske kommuner. Prosjektet er blant annet støttet av Framtidens byer. Tromsø, Trondheim, Stavanger, Bærum og Fredrikstad deltar i prosjektet, som har pågått 2013 og skal avsluttes før sommeren i 2014.

¹¹ http://www.vann-og-avloppetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/vann-%20og%20avl%C3%B8ppetaten%20%28VAV%29/Internett%20%28VAV%29/BILDER%20NY/Vannet%20v%C3%A5rt/Overvann/2014-02-06-Strategi%20for%20overvannsh%C3%A5ndtering_endelig.pdf

7. Oppsummering og videreføring

Fagkoordinator fremhever at oppsummering og videreføring har vært et tema for klimatilpasningsnettverket i 2013. Byenes nettverkskontakter på klimatilpasningsområdet deltar på ulike konferanser og har holdt foredrag og innlegg i lokale og regionale fora som ikke er direkte knyttet til Framtidens byer for å dele erfaringer fra prosjektene. På denne måten videreføres lærdommen fra Framtidens byer-prosjektene til andre kommuner som ikke har deltatt i programmet. Byene har også bidratt med saker og delt sine erfaringer fra Framtidens byer på klimatilpasning.no, i ulike fagtidsskrifter og i NVE-rapporter. Alle byene har lagt inn eksempler på klimatilpasningstiltak i Framtidens byers eksempelsamling. Imidlertid vil fokus på oppsummering og videreføring i ennå større grad bli fremhevet i arbeidet i programmets siste år. I 2014 vil nettverket i ha et sterkt fokus på formidling av resultater, og eksempeldatabasen vil bli viktig i arbeidet med å dokumentere og formidle resultatene fra Framtidens byer.

Tabell 3-1 Utvikling i klimatilpasningsnettverket

Klimatilpasning	2010	2011	2012	2013	Utviklingspotensial
	Bidratt til å sette fokus på vesentligheten av klimatilpasning.	Bidrar fortsatt til å sette fokus og heve bevissthetsnivå og kunnskapsnivået.	Bidrar til å sette fokus på viktige temaer for klimatilpasning.	Bidrar fortsatt til å sette fokus på viktige temaer for klimatilpasning.	Fortsatt (og økt) fokus på konkret gjennomføring av tiltak.
	Nettverket har hevet både bevissthetsnivå og kunnskapsnivå i byene.	Svært gode målresultater. Noe minsket engasjement om nettverket. Spesielt på grunn av vanskeligheter med å finne den rette kontaktflaten mot kommunene.	Bidrar til å spre kunnskap utover Framtidens byers deltagere. Bidrar til økt kunnskapsnivå. Sprer kunnskap om relevante verktøyer, eksempelvis Grønn klimafaktor.	Økt bevissthet om klimatilpasningsutfordringer har ført til at alle kommunene har tatt dette inn i samfunnsdelen av kommuneplanen*. Bidrar fortsatt til å spre kunnskap utover Framtidens byers deltagere. Har begynt å videreføre og formidle byenes bidrag fra Framtidens byer.	Finne konkrete prosjekter der næringslivet kan bli en sentral part. Klimatilpasning er innlemmet i kommunens plandokumenter, det er imidlertid utfordrende å gjennomføre klimatilpasningstiltak i praksis. Formidle kunnskap og erfaringer fra Framtidens byer til et større publikum.

*Merk: Bergen kommune ikke har egen samfunnsdel i kommunedelplan.

3.6.2 Nettverket for forbruk og avfall

Tidligere evalueringsrapporter peker på at nettverket for forbruk og avfall har gjort en god jobb med å spre kunnskap om de sosiologiske mekanismene som ligger bak atferdsendringer. Seminaret «Lost in the Supermarket» som ble arrangert for første gang i 2011 var i denne sammenheng et svært positivt bidrag. Samtidig ytret flere informanter et ønske om at fokuset på sosiologiske mekanismer i større grad burde følges opp med konkrete råd om hvordan man omsetter de teoretiske innsiktene til praktisk handling. I løpet av 2012 hadde nettverket på bakgrunn av nettverksdeltakernes ønsker et mer tydelig fokus på konkrete verktøyer og konkret handling. Videre ble seminaret «Lost in the Supermarket» arrangert for andre gang januar 2013, dette seminaret var mer handlingsorientert enn det første seminaret, med tematikken «Hva kan vi gjøre nå!?!». Et sentralt element i å flytte nettverkets fokus fra teori til praksis, har vært

samarbeidet med Greennudge¹². Se under for en beskrivelse av dette. Det har videre blitt laget en veileder *Grønne nudge i Framtidens byer*¹³.

Grønne nudge i Framtidens byer

Geennudge tar utgangspunkt i adferdsforskning, og baserer seg på teorien om «Nudging». Et nudge er et tiltak som ikke krever politiske forbud eller tradisjonelle økonomiske incentiver, men handler ofte om å sørge for mer informasjon i handlingsøyeblikket eller å tvinge forbrukeren til å foreta bevisste valg. Dette gir praktisk anvendelige tiltak i arbeidet med å endre forbruksvaner. Videre handler dette arbeidet om konkrete metoder for å teste ut hva slags tiltak som gir effekt, samt å identifisere gode tiltak. Greennudge presenterte blant annet forslag til konkrete tiltak på seminaret «Lost in the Supermarket» i januar 2013.

Det har i ettertid blitt laget en veileder *Grønne nudge i Framtidens byer* med eksempler på hvordan man kan bruke nudging for å komme nærmere de målene Framtidens byer har satt.

Kilde: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/framtidensbyer/aktuelt-2/nyhetsarkiv/nyheter-2013/nudge-et-varsomt-puff-eller-dytt-i-rikti.html?id=713283>

Videre vil vi trekke frem at nettverket for forbruk og avfall i 2013 har jobbet med vurdering av pilotprosjekter innen «Framtidens bygg». Fagkoordinator understreker at nettverket har bidratt inn i arbeid med tall for klimagassutslipp. Det fremheves at dette er et langtrukket og møysommelig arbeid som har pågått i lang tid.

Nettverket har også i 2013 samarbeidet med NHO om deres leverandørutviklingsprogram. NHO, ved det nasjonale programmet for leverandørutvikling, har utviklet et frokostmøtekonsept knyttet til innovative offentlige innkjøp. Miljøverndepartementet er en av 16 partnere som finansierer det nasjonale programmet for leverandørutvikling. Utover denne finansielle støtten fra Miljøverndepartementet, har Framtidens byer vært en viktig arena for at NHO skal kunne presentere sitt konsept og knytte kontakter opp mot byene. Nettverket for forbruk og avfall har vært viktig i denne sammenhengen og dette arbeidet har blitt videreført i 2013.

I løpet av 2013 har nettverket for forbruk og avfall jobbet med å få på plass et *miljøledelsesnettverk*. Under et seminar på Grønt senter i Kristiansand i oktober 2013 kom det frem at det er et behov for et permanent nettverk for kommuner og fylkeskommuner som jobber med miljøledelse og sertifisering. Som et steg på veien til å gjøre arbeid i Framtidens Byer lettere å videreføre til tiden etter 2014, har det blitt jobbet med å etablere et nytt nettverk som kan baseres på Framtidens Byer-arbeid, men som skal videreføres også etter programmets slutt. Arbeidet ledes av Framtidens byer i samarbeid med stiftelsen Miljøfyrtårn. Intensjonen er at arbeidet fra Framtidens byer skal videreføres etter programmets slutt og at nettverket skal fungere som et kompetanseorgan innen miljøledelse, primært overfor offentlige instanser.

Videre har nettverket fokusert på å gjennomføre tiltak i 2013, og det foregår mange enkelttiltak knyttet til holdningsskapende arbeid i de ulike byene. Det har blitt gitt økonomiske tilskudd til en rekke ulike prosjekter gjennom året. Eksempler på slike er generelle holdningsskapende tiltak, sykle-til-jobben-tiltak, mobilitetsuka, samt gjenbrukssentre. Ledelsen for nettverket for forbruk og avfall oppfatter at byene jevnt over arbeider godt med ulike typer holdningsskapende kampanjer.

¹² <http://www.greenudge.no/>

¹³ http://www.regjeringen.no/upload/subnettsteder/framtidens_byer/Forbruk%20og%20avfall/2013/Lost_in_the_Supermarked/Fremtidens_byer_greenudge_brosjyre.pdf

Fagkoordinator for nettverket for forbruk og avfall fremhever at de i 2013 har brukt mye tid til å tenke fremover også etter at Framtidens byer programmet avsluttes. På nettverkssamlingen som ble arrangert i Sandnes i april 2013 diskuterte deltakerne hva som burde være nettverkets strategi for 2013 og 2014. På strategisamlingen ble det fremhevet at følgende arbeidsområder skal være i fokus i programperiodens siste år.

Fokusområder for 2013-2014

- Innkjøp
 - Utarbeide kursplan for kursserie
 - E-handel i samarbeid med Difi
 - Erfaringsutveksling vedr. tjenesteinnkjøp-spesielt ifht. transport
 - Jobbe inn mot innkjøperforumene
- Klimaregnskap, scope 3.
 - Manglende SSB tall, hva gjør vi med det?
 - Mål om å få til felles målemetoder og verktøy som kan brukes også etter 2014.
 - Lage en oppsummering av Oslo og Trondheims innkjøp av klimaregnskap.
 - Arbeide med Østfoldforskning og prosjektet KlimaReg.
- Transition Towns - hvordan jobbe videre med det – hvordan få mer til å skje?
- Miljøledelse og MFT. Byene jobber veldig ulikt med miljøledelse, det kan derfor være vanskelig å finne den riktige arbeidsformen for å jobbe felles med dette. Det er igangsatt et arbeid med å opprette et eget nettverk av ressurspersoner for de som jobber med miljøledelse og sertifisering.
- Uttesting av ulike undergrunnsoppsamlere for avfall
- Lost in the supermarket og andre arrangementer
- Nudging

Under strategisamlingen i april 2013 kom det blant annet frem at byene og enkelte av representantene fra næringslivet hadde ønske om å sette fokus på miljøvennlige offentlige innkjøp. Fagkoordinator understreker at det i enkelte tilfeller er manglende kunnskap om hvordan man skal stille miljøkrav ved innkjøp. Dette har vært et fokus i nettverket i lengre tid, denne våren vil det settes i gang innkjøpskurs som vil fokusere på miljøkrav i offentlig innkjøp. Det er Framtidens byer sentralt og nettverket for forbruk og avfall som vil være hovedarrangør av disse kursene.

Videre til seminaret «Lost in the supermarket» arrangeres for tredje gang, mars 2014, med tema «økofilosofi eller teknologioptimisme». Seminaret vil omhandle teknologioptimisme versus vårt ansvar for å redusere forbruket. På seminaret vil det stilles spørsmål ved hva som gjør at vi velger teknologiske løsninger fremfor å redusere forbruket eller vice versa. Har befolkningen i Norge endret seg i forhold til hva de velger? Har den offentlige debatten noen slagside?

Rambøll vurderer at nettverket for forbruk og avfall bidrar til å spre kunnskap om arbeid rettet mot å endre forbruksmønstre. Nettverket synes også å være et aktivt nettverk, der medlemmene har løpende kontakt og deler kunnskap. Nettverket har også etablert enkelte samarbeid med næringslivet, i første rekke knyttet til NHOs leverandørutviklingsprogram. Samtidig har nettverket et stort potensial for samarbeid med næringsliv, som etter vår vurdering ikke er oppfylt.

Tabell 3-2 Utvikling i nettverk for forbruk og avfall

Nettverk	2010	2011	2012	2013	Utviklingspotensial
for forbruk og avfall	Nettverket i <i>Framtidens Byer</i> har gitt byene økt kunnskapsnivå innenfor forbruksområdet.	Har fått et større og klarere fokus i nettverket. Kan blir bedre til å følge opp forbruksfokusset med konkrete tiltak.	Økt fokus på konkrete tiltak og verktøyer. Dette er en positiv utvikling. Viktig bidrag i utvikling av eksempeldatabase.	Fortsatt fokus på konkrete tiltak, eks. <i>enkelttiltak knyttet til holdningsskapende arbeid i de ulike byene.</i> Fokus på verktøyer. Eks. <i>Veileder Grønne nudge i Framtidens byer.</i> Gitt samlede innspill til avfallsmelding/ avfallsstrategi	Fokus på samarbeid med næringsliv. Fokus på gjennomføring av konkrete tiltak, samt dokumentering av disse.

3.6.3 Nettverket for areal og transport

Tidligere evalueringer har påpekt at nettverket for Areal og transport har en særskilt utfordring når det gjelder å være nyskapende fordi deltakerbyene allerede forut for Framtidens byer hadde bygget opp lokal kunnskap på området, i tillegg fantes det allerede en lang rekke ulike nettverk på feltet. På samme tid fremhever byenes nettverksrepresentanter at nettverket har bidratt positivt inn i byenes arbeid med areal og transport. Nettverkets fagkoordinator fremhever at nettverket har bidratt til å synliggjøre kommunens virkemidler innen transportfeltet. Det understrekes at det ikke er bare Framtidens byer som er medvirkende til denne bevisstgjøringen. Byene har gjennom nettverket kunnet diskutere disse problemstillingene, og gjennom dette få en økt forståelse for hvordan blant annet parkeringspolitikk og arealpolitikk kan brukes som viktige virkemidler til å redusere transportbehovet. Nettverket kan på denne måten ha vært medvirkende til en bevisstgjøring rundt kommunenes muligheter for å redusere transportbehovet.

Nettverket for areal og transport har gjennomført to nettverkssamlinger i 2013. Samlingen i Fredrikstad i mars fokuserte på sentrumsutvikling. Et av temaene som ble omhandlet var hvordan man skal skape gode sentrumsområder. Blant spørsmålene som ble diskutert var hvordan kollektivtransporten kan bidra til å utvikle attraktive bysentra og hvordan man kan tilrettelegge for mer effektiv bytransport. På dag to av samlingen var temaet hvordan man kan bruke parkering som et virkemiddel for bærekraftige by- og sentrumsområder. Blant temaene som ble diskutert var parkeringsrestriksjoner i byområder og muligheter for en samordnet parkeringspolitikk og hvordan parkeringsrestriksjoner påvirker ansattes reisevaner. Den andre nettverkssamlingen ble arrangert i Kristiansand i oktober. Tema for denne samlingen var tilrettelegging for sykkel og arealplanlegging. Blant temaene som ble tatt opp er hvordan man skal lykkes med å tilrettelegge for sykkeltransport i Norge. Hva som er viktige suksesskriterier for å få folk til å sykle ble diskutert. Videre delte et utvalg norske byer sine erfaringer med sykkeltilrettelegging. Det ble også presentert erfaringer fra Sverige og Danmark. Nettverkssamlingen omhandlet videre arealplanlegging og bystruktur, og hvordan dette påvirker transportbehovet. Det ble videre presentert ulike verktøy for effektivisering av areal- og transportplanlegging.

Fagkoordinatoren for nettverket fremhever at det er svært viktig at ulike aktører samarbeider innen feltet areal og transport. På dette feltet sitter kommunene på ulike virkemidler for å fremme gode transportløsninger, fylkeskommunen sitter på virkemidler knyttet til kollektivtransporten, i tillegg kommer de statlige virkemidlene. Det er derfor essensielt med

samhandling og godt samarbeid mellom de ulike forvaltningsnivåene for å komme frem til de mest gunstige transportløsningene. Det fremheves at fylkeskommuner har vært representert på nettverkssamlinger, noe som har blitt oppfattet som positivt. Koordinator understreker videre at nettverket for areal og transport har bidratt til en tettere dialog mellom de ulike aktørene. Nettverket har videre fungert som en viktig kanal for informasjonsspredning og utvikling innen areal og transport.

Videre har nettverket i 2013 brukt en del tid på å diskutere veien videre og hvordan nettverket bør arbeide i den avsluttende fasen av prosjektet. Fagkoordinator fremhever at man i nettverket i 2014 vil jobbe videre med målsetningene i Nasjonal Transportplan. I forutgående år har nettverket hatt fokus på målsetningene i NTP knyttet til kollektivtrafikk, biltransport og tilrettelegge for sykkel. I 2014 vil man ha et spesielt fokus på «gåstrategier». Videre vil det bli gjennomført en nettverkssamling i Tromsø i mars 2014, her vil nullvekstmålet eller klimaforliket være tema.

Rambøll vurderer at nettverket for areal og transport har lyktes med å vinkle nettverksmøtene på en måte som gjør at byene sitter igjen med konkret utbytte av deltakelse i nettverket. Dette til tross for at deltakerbyene har svært ulike forutsetninger og står overfor ulike utfordringer på areal og transportfeltet. Dette er også inntrykket vi får fra flertallet av deltakerne på nettverksmøter. Som det ble fremhevet i fjorårets rapport bidro nettverket som en sentral bidragsyter inn i Nasjonal transportplan. Det ser ut til at nettverket i 2013 og fremover vil bli en sentral bidragsyter i å sette fokus på målsetningene i NTP og dermed bidra til å øke byenes evne til å nå målene som fremkommer i NTP.

Tabell 3-3 Utvikling i areal- og transportnettverket

Areal og transportnettverket	2010	2011	2012	2013	Utviklingspotensial
	Nettverket har gitt økte muligheter til å løfte blikket fra de daglige gjøremål, men det er få eksempler på konkret læring som er blitt brukt inn i byenes arbeid.	Større grad av konkretisering i nettverket, blant annet gjennom NTP og områdesatsninger. Det har også i noen grad blitt en sterkere forankring i SD det siste året.	Bidrar til å heve kunnskap om utvalgte – og viktige – temaer. Bidrag inn i policyutviklingsarbeid (NTP) Samarbeid med næringslivet (BID)	Bidrar fortsatt til å heve kunnskap om utvalgte – og viktige – temaer. Spesielt hvilke virkemidler kommunene har for å fremme gode transportløsninger. Viktig arbeid med målsetningene i NTP.	Økt fokus på samarbeid med næringslivet.

3.6.4 Nettverk for stasjonær energi

Innsatsområdet stasjonær energi har overordnet to sentrale innsatsfaktorer. For det første kontaktflaten som representeres av selve *nettverket*; for det andre, programmene *Framtidens bygg og FutureBuilt*. Disse to programmene har som målsetting å utvikle klimavennlige bygg og byområder. Dette skal gjøres gjennom å realisere pilot- og forbildeprosjekter som skal tjene som inspirasjon for andre. Rambølls vurdering er at disse programmene gir meget viktige bidrag innenfor rammene av Framtidens byer.

De tidligere evalueringsrapportene av Framtidens byer har påpekt at nettverket for stasjonær energi har spilt en spesielt viktig rolle gjennom muligheter for *benchmarking*, da nettverket legger til rette for at byene kan måle seg mot hverandre. Nettverksdeltakerne fremhever fortsatt

benchmarking som en av de viktigste nytteverdiene. Pilotprosjekter gjennom Framtidens bygg og FutureBuilt fremheves som spesielt viktige i denne sammenhengen.

Tidligere evalueringer har påpekt at enkelte nettverksdeltakere opplevde at nettverket hadde hatt for mye fokus på bygging av nye energieffektive bygg, og for lite fokus på rehabilitering av eksisterende bygningsmasse. Etter tilbakemelding fra nettverksdeltakerne har nettverket etter hvert fått en tydeligere dreining mot eksisterende bygningsmasse. Allerede mot slutten av 2010 var nettverket i ferd med å skifte fokus mot eksisterende bygningsmasse og spesielt ble det mer fokus mot SD- anlegg i bygg¹⁴. Fagkoordinator understreker at denne balansen mellom nybygg og rehabilitering av eksisterende bygningsmasse fortsatt er utfordrende. Dette henger blant annet sammen med at deltakerbyene har ulikt ambisjonsnivå. Enkelte byer har passivhus som ambisjonsnivå for kommunale bygg, mens andre byer ikke har ambisjoner utover regelverket. Videre er denne balansen mellom fokus på eksisterende bygningsmasse og nybygg utfordrende da det er rehabilitering av eksisterende bygningsmasse som vil gi de største umiddelbare utslippsreduksjonene. Imidlertid vil det være svært viktig at det innenfor Framtidens byer programmet er et fremadrettet fokus som kan være med å skape nye og innovative byggeprosjekter. Dette har først og fremst blitt gjort gjennom Framtidens Bygg og FutureBuilt.

Fagkoordinatoren fremhever at Fremtiden byer og nettverket for stasjonær energi har bidratt til å sette fokus på energieffektivitet i bygg. Imidlertid har forskriftsendringer vært med på å bidra til en rask utvikling på dette området de senere årene, for eksempel gjennom innføring av TEK 10 og kravet om energimerking av bygg. Dette har bidratt positivt inn i arbeidet til nettverket.

I evalueringsrapporten fra 2013 fremkommer det at det var noe lavere aktivitet i nettverket i 2012 sammenliknet med tidligere år, samt at det var lav deltakelse på noen av møtene med spesialtemaer. Med dette som utgangspunkt, ble det arrangert en strategisamling for nettverket i februar 2013. Samlingen fokuserte blant annet på hvordan nettverket burde brukes i 2013. Blant temaene som deltakerbyene ønsket fokus på i 2013 var (1) informasjon fra Enova om merkostnad for passivhus, (2) status for arbeid med Zero Emission Buildings (ZEB), (3) orientering fra Direktoratet for byggkvalitet om endringer i forskrifter (TEK 15), (4) konferanse om energisparekontrakter (EPC).

I 2013 har nettverket videre hatt noe redusert aktivitet. Fagkoordinator fremhever at det kan være en utfordring for deltakerbyene å bruke tid og ressurser på deltakelse i nettverkssamlinger. Antall arrangementet, samlet sett, med arrangementer gjennom nettverkene, samt Framtidens bygg og FutureBuilt kan bli relativt høyt, dette har medført at enkelte deltakere ikke har hatt anledning til å delta på alle samlingene.

Nettverkseier fremhever at 2013 i hovedsak har blitt brukt til erfaringsutveksling og å sette fokus på de gode eksemplene. Fagnettverket bidro videre aktivt på felles nettverkssamling som ble arrangert i Sandnes i april, og på politisk toppmøte i Oslo i november. I 2013 ble det videre gjennomført *pilotprosjektsamling* i Kristiansand i august i regi av Framtidens bygg. Samlingen oppsummerte status for utvalgte pilotprosjekter i de ulike byene. Videre hadde samlingen et fokus på klimagassregnskap, og tok for seg utfordringer og erfaringer med bruk av klimagassregnskap i tilknytning til ulike pilotprosjekter.

Framtidens bygg og FutureBuilt gjennomførte *studietur til Hamburg* i september 2013. I følge fagansvarlig for nettverket for stasjonær energi var det ikke så mange av Framtidens byer deltakerne som var med på denne studieturen. Studieturen satte fokus på ulike boligbyggeprosjekter og områdeprosjekter. Man besøkte blant annet Hafencity, Europas største byutviklingsområde. Temaer som ble omhandlet var; byutvikling, bærekraftstrategier og klimatilpasning.

Fagkoordinator for nettverket fremhever at fokus for 2014 må ligge på å dokumentere og formidle resultater fra programperioden. Det understrekes at det er viktig å synliggjøre det arbeidet som er blitt gjort gjennom Framtidens byer. Videre understrekes det at man skal jobbe

¹⁴ Sentrale driftsstyringsanlegg (SD-anlegg) som styrer de tekniske anleggene i bygg på en måte som reduserer energibruken.

videre med å følge opp tilbakemeldingene fra strategisamlingen, samt gode eksempler gjennom eksempeldatabasen.

Tabell 3-4 Utvikling i nettverket for stasjonær energi

Nettverket for stasjonær energi	2010	2011	2012	2013	Utviklingspotensial
	Nettverket har gitt gode muligheter for <i>benchmarking</i> . Flere kommuner har som følge av dette fokusert på arbeid med energieffektive bygg. Nettverket har også gitt økt innsikt i konkrete tiltak, eksempelvis SD-anlegg i bygg.	<i>Benchmarking</i> er fortsatt viktig. Har tydeligere funnet sin form og innhold. Det er flere som er spesielt fornøyd med fokuset på energiledelse.	Benchmarking fortsatt viktig. Noe dårligere oppslutning i nettverket sammenliknet med tidligere år, men nyttig strategisamling som kan bidra til å høyne engasjementet i 2013. Diskusjonene i nettverket oppleves som relevante og kunnskapsoppbyggende. Framtidens bygg og FutureBuilt viktige bidrag.	Benchmarking fremheves fortsatt som en viktig nytteverdi. God oppslutning om strategisamling som ble arrangert i februar. Ellers varierende engasjement for nettverksdeltakelse. Framtidens bygg og FutureBuilt er fortsatt viktige bidrag.	Koordinere innsatsen mot næringslivet. Sørge for stabilitet i møtedeltakelse

3.6.5 Bymiljøsatsingen

Høsten 2011, lanserte Framtidens byer en forsterket satsing på *bedre bymiljø*. Dette har vært et satsingsområde for programmet hele veien, men satsingen på dette målområdet skulle forsterkes. I følgeevalueringsrapport for 2011, beskrev Rambøll at deltakerbyene så på den forsterkede bymiljøsatsingen som fornuftig. Byene oppga at bymiljøsatsingen blant annet kunne gjøre programmet mer «salgbart» overfor næringsliv og befolkning, samt at bymiljøsatsingen potensielt kunne fungere som en paraply for de andre nettverkene – og som sådan bidra til økt samhandling mellom de resterende nettverkene. Samtidig påpekte enkelte informanter at bymiljøsatsingen ikke måtte ta fokus bort fra målsettingen om reduksjon av klimagassutslipp.

I intervjuer med informanter om bymiljøsatsingen oppleves den fremdeles som svært positiv. Satsingen har gitt en viktig møtearena for blant annet byplanleggere, og bidratt til å skape et enda mer helhetlig bilde på hvordan arbeide med gode bymiljø tett i sammenheng med andre nærliggende sektorer og fagområder som areal og transport. Det synes at i 2013 har det vært et fortsatt fokus på enkeltprosjekter. Bymiljøsatsingen har til sammen 25 ulike enkeltprosjekter i sin portefølje, halvparten av dem er nye i 2013. I tillegg har det vært et særlig fokus på økt nettverksarbeid og integrerer bymiljøsatsingen inn mot de andre nettverkene, da spesielt Klimatilpasningsnettverket og Areal og transport. Tilbakemeldinger fra informanter i byene er at dette har vært vellykket, og gitt gode arenaer for å diskutere og møtes tverrfaglig.

Det fremheves også at bymiljøsatsingen har i 2013 blitt enda tydeligere integrert i Framtidens byer, og er fortsatt godt integrert i både Framtidens bygg og FutureBuilt.

Nettverksdeltakere, nettverksledere og fagkoordinatorer opplever at bymiljø-dimensjonen har kommet tydeligere frem i flere av nettverkene, og fremdeles særlig i Klimatilpasningsnettverket. I 2013 ble det blant annet arrangert en felles nettverkssamling sammen med Klimatilpasningsnettverket. Ytterligere fokus på vil være på større integrasjon mellom bymiljø-

dimensjonen og de andre nettverkene. Målsetting for 2014 er at bedre bymiljø skal integreres som en del av alle nettverkssamlinger.

Tilbakemeldinger viser at 2013 har vært et viktig år for bymiljøsatsingen. Det har vært en katalysator for å få satt i gang prosjekter, med et særlig fokus på å teste ut nye metoder og ideer gjennom tiltak og prosjekter. Særlig fremheves temaer og prosjekter knyttet til urbane økosystemer som et viktig tema- og satsingsområde for 2013. Fra informanter i byene som har deltatt i bymiljøsatsingen og gjennom konkrete prosjekter beskriver at økonomiske tilskudd som er gitt gjennom satsingen har hatt en utløsende effekt for å få satt i gang prosjektene.

4. FRAMTIDENS BYERS BIDRAG

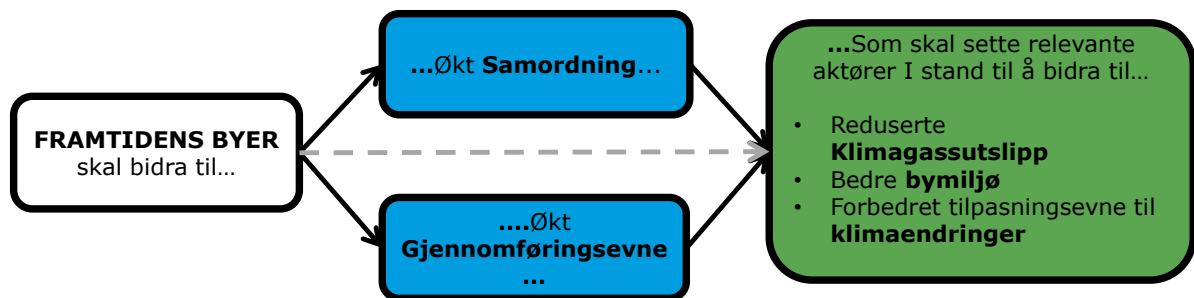
I dette kapittelet vil vi beskrive nærmere Framtidens byers bidrag gjennom ulike innsatser, og hvordan Framtidens byers bidrag vurderes i forhold til å nå målene for de ulike innsatsområdene.

Framtidens jobber mot to overordnede målsettinger:

- Reduserte klimagassutslipp
- Forbedret tilpasningsevne til klimaendringer
 - Og delmål: Bedre bymiljø

For å oppnå disse målsettingene, skal programmet bidra gjennom ulike innsatser. Dette handler *blant annet* om å etablere møteplasser, utvikle kunnskap, etablere pilotprosjekter, gi økonomiske tilskudd, og bidrag til policyutvikling. Gjennom disse innsatsene skal Framtidens byer bidra til (1) økt gjennomføringsevne, og (2) økt samordning¹⁵. Dette framstilles i figuren nedenfor.

Figur 4-1 Framtiden byers bidrag

Denne evalueringens oppgave er å teste antagelsene i figuren over: **Bidrar Framtidens byer – gjennom økt samordning og gjennomføringsevne – til at de overordnede målsettingene¹⁶ oppnås?**

En første innfallsvinkel til å besvare dette spørsmålet, er å starte med den overordnede måloppnåelsen – altså den grønne boksen i figuren; kan det identifiseres en endring i klimagassutslipp, bymiljø og tilpasningsevne? Dette innebærer å identifisere indikatorer for de tre målsettingene, og måle utvikling. En slik framgangsmåte har flere utfordringer når det gjelder å vurdere programmet *Framtidens byer*. **For det første** er *Framtidens byer* kun ett av en lang rekke virkemidler som bidrar inn mot disse målene. Overordnede indikatorer påvirkes derfor i første rekke av faktorer som ligger utenfor programmets kontroll. **For det andre** er arbeid rettet mot disse målsettingene tidkrevende; godt arbeid rettet mot forbedret bymiljø eller reduserte klimagassutslipp i dag gir som regel ikke utslag før om flere år. Mange av innsatsene Framtidens byer legger ned, vil derfor først realiseres i effekter etter at programperioden er avsluttet. **For det tredje** er det en gjennomgående utfordring for programmet at det ikke eksisterer indikatorer på et nivå som tillater direkte kobling til Framtidens byer. Rambøll finner det derfor som utgangspunkt ikke hensiktsmessig å vurdere Framtidens byer basert på slike overordnede indikatorer.

Den andre innfallsvinkelen til å besvare denne evalueringens overordnede spørsmål, er en mer indirekte tilnærming. Dette innebærer å ta et skritt tilbake i resultatkjeden og vurdere om Framtidens byer bidrar til økt samordning og økt gjennomføringsevne, samt å *sannsynliggjøre* hvorvidt dette bidrar inn mot de overordnede målsettingene.

¹⁵ Se for øvrig avsnitt 2.3 for en utdypping av disse begrepene.

¹⁶ Reduserte klimagassutslipp, forbedret bymiljø og forbedret tilpasningsevne til klimaendringer

I dette kapittelet vil hovedtyngden legges på den andre av de to innfallsvinklene over, altså på å vurdere Framtidens byers bidrag til økt samordning og gjennomføringsevne. Samtidig starter vi diskusjonen med en kort gjennomgang av overordnet måloppnåelse basert på tilgjengelige indikatorer.

4.1 Overordnet måloppnåelse

I de neste avsnittene vil vi diskutere nærmere overordnet måloppnåelse i Framtidens byer knyttet til Framtidens byers tre målsettinger om å redusere klimagassutslipp, skape bedre bymiljø og bidra til forbedret tilpasningsevne til klimaendringer.

4.1.1 Redusert klimagassutslipp

Hovedmålet for Framtidens byer er – sammen med klimatilpasning - å redusere de samlede klimagassutslippene fra vegtransport, stasjonær energi, og forbruk og avfall. Statistisk sentralbyrå utarbeider statistikk for nasjonale utslipp av klimagasser. SSB publiserer ikke lenger tall for utslipp på kommunalt nivå. Tabellen nedenfor viser utvikling i de nasjonale utslippene fra 2008 til 2012.

Tabell 4-1 Utvikling i nasjonale klimagassutslipp

	2008	2009	2010	2011	2012
Klimagasser i alt – utslipp til luft (1000 tonn CO2-ekvivalenter)	54 346	51 776	54 493	53 367	52 700

Tabellen over viser de nasjonale klimagassutslippstallene. Den viser at det i 2012 har vært en reduksjon i klimagassutslipp sammenlignet med 2010 og 2011. Nedgangen i klimagassutslipp tilsvarer en reduksjon på 1,1 prosent. Fra 2008 har det vært en reduksjon i klimagassutslipp, foruten en økning som var mellom 2009 og 2010. Dette indikerer en positiv utvikling i overordnet måloppnåelse gjennom programperioden så langt. Samtidig, som det er påpekt i tidligere rapporter, er det ikke mulig å koble reduksjonen i klimagassutslipp til et begrenset program som Framtidens byer.

4.1.2 Forbedret tilpasningsevne til klimaendringer

Rambøll har også i denne følgeevalueringsrapporten fulgt opp byene og deres utvikling i forhold til klimaendringer. Gjennom denne evalueringen har vi fulgt utviklingen knyttet til hvorvidt klimatilpasning integreres i kommunalt planverk og saksbehandling. Gjennomgangen og oppsummering for 2013 viser at det har vært en svært positiv utvikling for byene gjennom Framtidens byers oppstart i 2008. I punktene under oppsummerer vi kort funnene:

- *Tolv* av kommunene har i dag konkrete planer for handling med sikte på tilpasning til klimaendringer i kommuneplanens samfunnsdel, sammenlignet med fire kommuner ved programoppstart. Dette er også to flere sammenlignet med 2012.
- Alle *tretten* kommuner har i dag et krav om at klimatilpasning skal hensyntas i utforming av reguleringsplaner. I 2008 var det to kommuner.
- Alle *tretten* kommuner har nå krav om at klimatilpasning skal hensyntas i byggesaksbehandling. Dette er fire flere enn i 2012, og sammenlignet med null kommuner i 2008.
- *Alle* tretten byer har utarbeidet ROS-analyser som tar hensyn til klimaendringer. I 2012 var dette tallet åtte, mens kun én kommune hadde gjennomført ROS-analyser i 2008.

Tallene og oppsummeringen over viser en svært positiv utvikling, og Rambøll vurderer at Framtidens byer har spilt en viktig rolle i denne utviklingen. Sammenlignet med 2012 har flere av byene hatt en positiv utvikling når det gjelder å integrere klimatilpasning i kommunalt planverk og saksbehandling. Dette støtter også opp om funn fra en undersøkelse DSB gjennomførte i 2012, og som gikk i dybden på denne utviklingen med utgangspunkt i kommuneplaner per 2011. Denne undersøkelsen viste at kommuneplaner som er rullert etter oppstart av Framtidens byer i 2008, og som er vedtatt etter at plandelen til plan- og bygningsloven trådte i kraft i 2009, har gått lenger i å inkludere klimatilpasning enn tilfellet var tidligere.

4.1.3 Forbedret bymiljø

Daværende Miljøverndepartementet gjennomførte i 2010 og 2012 en spørreundersøkelse til befolkningen i de 13 framtidbyene for å kartlegge hvordan innbyggerne i de respektive kommunene stiller seg til kommunens klimapolitikk i dag, og hvordan de ser på andre mulige klimatiltak. I følgevalueringssrapportene for 2011 og 2012 er resultater fra nevnte undersøkelser presentert og diskutert for å vurdere hvordan innbyggerne i de 13 byene vurderer kommunenes arbeid rettet mot bedre bymiljø. I følgevalueringssrapporten for 2013, og i årets rapport, velger vi ikke å presentere disse tallene da det ikke foreligger nye tall eller en ny undersøkelse. Som beskrevet i tidligere rapporter er også arbeidet rettet mot forbedret bymiljø tidkrevende. Gode tiltak i dag vil oftest ikke materialisere seg i en opplevd forbedring før om flere år. Derfor vurderer Rambøll at det blir misvisende å presentere tall fra en holdningsundersøkelse blant befolkningen fra framtidbyene gjennomført tilbake i 2012. I tillegg vurderer Rambøll at det blir misvisende å presentere disse tallene som en indikasjon på byenes arbeid med bymiljø innenfor rammene av *Framtidens byer*.

SSBs undersøkelse «Indikatorer for miljøutviklingen *Framtidens byer*» har vært en annen kilde til informasjon. Dette er en undersøkelse SSB gjennomførte i 2010 og 2012 på oppdrag for tidligere Miljøverndepartementet. Det er ikke gjennomført en slik undersøkelse i 2013, men dette vil gjennomføres i 2014. Derfor vil vi i resten av avsnittet ikke supplere med nye tall, men gjengi kort resultater fra de tidligere undersøkelsene.

I nevnte undersøkelser beskrives blant annet tettstedsareal per innbygger, som er en indikator som inngår under resultatområde 7 «Godt bymiljø» i Prop. 1 S. (2011-2012). Indikatoren forteller oss hvor konsentrert eller tett en by er. God arealutnyttelse gir muligheter for energieffektivisering som følge av korte transportavstander, reduksjon av utslipp til luft og hensyn til ulike bruksinteresser knyttet til arealene. Utviklingen i tettstedsarealet per innbygger har hatt en reduksjon eller vært stabil fra 2000 til 2012 i alle «Framtidens byer», med unntak av Skien og Porsgrunn. Årsaken til at Skien og Porsgrunn har hatt en økning i tettstedsarealet per innbygger, kan forklares med at byggeaktiviteten i kommunene i denne perioden har ført til utvidelse av tettstedsgrensene som ikke er fulgt av en tilsvarende høy befolkningsvekst.

Tilgang på leke- og rekreasjonsarealer er en annen indikator for godt bymiljø som framgår av SSBs undersøkelse. Indikatoren viser andel av befolkningen med trygg tilgang til leke- og rekreasjonsareal fra bosted. Tallene viser at *Framtidens byer* i snitt har en noe lavere befolkningsandel (39%) som har tilgang på slike arealer enn landet som helhet (43%). Dette kan tyde på at fortettingen som skjer i byene, gir utfordringer knyttet til å ta vare på og utvikle grønne områder i nærmiljøet.

Tallene over gir en indikasjon på utviklingen innenfor enkelte bymiljøindikatorer i *Framtidens byer* frem til 2013. Samtidig vil vi presisere at dette ikke kan brukes som indikatorer på programmets arbeid eller måloppnåelse.

4.2 Bidrar *Framtidens byer* til å øke byenes gjennomføringsevne?

Gjennomgangen over viser utviklingen knyttet til *Framtidens byer*'s overordnede målsettinger. Dette sier imidlertid ikke noe om hvilken rolle *Framtidens byer* spiller som program. I dette avsnittet vil vi se nærmere på og diskutere ett av de to overordnede bidragene *Framtidens byer* er ment å gi, nemlig økt gjennomføringsevne. *Framtidens byer* har til mål å bidra til økt gjennomføringsevne gjennom å gi et bedre kunnskapsnivå, større fokus på klima- og bymiljøspørsmål, økt engasjement, samt økonomiske virkemidler og bidrag. Videre diskusjoner i dette avsnittet tar utgangspunkt i følgende problemstillinger:

- Bidrar programmet til økt kunnskapsnivå og engasjement om klima- og bymiljøspørsmål?
- Bidrar programmet til økt fokus og forpliktelse?
- Tilfører programmet økonomiske ressurser som løfter byenes arbeid?

Problemstillingene besvares med utgangspunkt i intervjuene med programdeltakere og et spørreskjema hovedkontaktene i deltakerbyene har besvart. Tabell 4-2 gjengir svar fra spørreundersøkelsen om hvordan hovedkontaktene vurderer *Framtidens byer*'s bidrag til økt gjennomføringsevne, og peker også på hvordan utviklingen har vært siden 2010. Det presiseres

at tallene må tolkes med forsiktighet siden dette er basert på 13 personers subjektive vurderinger av Framtidens byers bidrag.

Tabell 4-2 Hovedkontakters vurdering av Framtidens byers bidrag til økt gjennomføringsevne

	2010	2011	2012	2013
Hvor lett var/er det for dere å gjennomføre omfattende tiltak innenfor klima og bymiljø (varighet, økonomi)?	4	4	4	3,5
"I hvor stor grad henter dere inn ekstern kompetanse eller bygger opp intern kompetanse for å gjennomføre tiltak knyttet til klima- og bymiljø?"	4,38	4,46	4,77	4,62
"I hvilken grad opplever du at lokalpolitikere er engasjerte i gjennomføring av klima- og bymiljøspørsmål?"	4,62	4,77	4,77	4,31
"Hvor lett er det å få gjennomslag i politisk kontroversielle saker innenfor temaene for <i>Framtidens Byer</i> ?"	4,15	4,08	4,08	3,62
Totalt (gjennomsnitt)	4,29	4,33	4,40	4,01

Tallene i tabell 4-2 viser både til vurderinger på enkeltspørsmål, men også gjennomsnittlig vurdering for alle spørsmålene knyttet til gjennomføringsevne. I motsetning til fjorårets rapporteringer indikerer gjennomsnittstallene en nedgang i betydning av Framtidens byers bidrag for gjennomføringsevne i byene. Det har siden 2010 vært en jevn økning for deltakerbyene om deres opplevelse knyttet til hvilket handlingsrom og muligheter til å arbeide med lokale tiltak knyttet til klima- og bymiljøspørsmål, men rapportering for 2013 indikerer en stagnasjon og nedgang. Som det har blitt påpekt tidligere gir dette kun en viss indikasjon når det gjelder byenes gjennomføringsevne. Det er vanskelig å gi en konkret forklaring på vurderinger gjort av hovedkontaktene når det gjelder utviklingen på disse kvantitative indikatorer. En mulig forklaring på tilbakegangen kan være i retning av hvilke forventninger som finnes til Framtidens byer og hvor langt man er kommet i programperioden, i tillegg til skifte av hovedkontakter i byene i løpet av programperioden. Tilbakemeldinger er at det har vært en god og positiv utvikling gjennom hele programperioden så langt, og at det er mulig utviklingen har kommet dit den skal være, men ikke lenger. I tillegg, etter hvert som Framtidens byer har blitt mer etablert og konsolidert som program knyttet til det også forventninger om hva Framtidens byer skal bidra med. Forventningen kan bli større jo lenger et program og arbeid varer, og jo mer informasjon og kunnskap man har om Framtidens byer. Dette kan føre til at det stilles høyere krav til programmet for at det skal nå sine mål.

For å styrke byenes kvantitative vurdering supplerer vi funnene med kvalitativ informasjon. De kvalitative funnene peker i en mer positiv retning enn kun de kvantitative vurderingene. Rambøll har gjennomført kvalitative intervjuer over telefon med sentrale aktører og medarbeidere innenfor Framtidens byers satsingsområder i deltakerbyene. Sentrale funn beskrives nærmere i de neste avsnittene.

- 4.2.1 Bidrar programmet til økt kunnskapsnivå og engasjement om klima- og bymiljøspørsmål? Et mål for Framtidens byer er å bidra til økt kunnskapsnivå og engasjement i byene gjennom nettverksmøter, pilotprosjekter og utredning/forskning.

I avsnitt 3.7 beskrev vi nærmere hvordan utviklingen har vært i de fagbaserte nettverkene. Gjennom tidligere evalueringsrapporter er det beskrevet og diskutert nettverkens betydning for deltakerne. Gjennomgående har tilbakemeldingene vært at deltakelse i nettverk styrker både kunnskapsnivå og engasjement. Samtidig fremheves det en rekke utfordringer knyttet til nettverksdeltakelse, blant annet at kunnskapen som formidles og deles på nettverksmøter er interessant, men at det har vært vanskelig å overføre kunnskapen til konkrete tiltak og praksis i egen by. Dette har tydet på at kunnskapshevingen har vært av mer generell art, men at koblingen mellom teori og praksis har vært utydelig for byene. I statusrapporten for 2012 konkluderte Rambøll med at nettverkene i Framtidens byer hadde utviklet seg i en positiv retning. Dette ble begrunnet med at fagnettverkene hadde hatt et tydelig fokus på å utvikle og ta i bruk konkrete verktøy, og på utvalgte temaer med tydelig praktisk overførbarhet og anvendelse. Blant annet ble det trukket frem fokus på KVUer og transportanalyser innenfor ATP-nettverket, og «nudgeverktøy» innenfor Forbruk- og avfallsnettverket. De samme vurderinger

gjør Rambøll i årets rapport. Funn tyder på at nettverkene har bidratt til økt kunnskapsnivå, og at nytten av nettverkene for byene vurderes som stor.

Intervjuer med nettverksdeltakere i 2013 tyder på at nettverkene har hatt en positiv utvikling. Flertallet av byene og nettverksdeltakere opplever at nettverkene i større grad fant sin gode form i 2013, og bidratt til å spre kunnskap og læring på en god måte. Flere nettverksdeltakere viser til konkrete eksempler på erfaringer og prosjekter som de har tatt med seg tilbake til egen by, og som har bidratt til endret fokus eller nye prosjekter. Samtidig er det et mindretall av nettverksdeltakerne som vurderer at særlig nettverksmøtene har vært overordnet i tema og fokus, og at det har vært lite konkrete prosjekter eller tiltak som har kommet ut av dette. Eksempler eller prosjekter som diskuteres oppleves ofte som ikke overførbare. Dette kan relatere seg blant annet til byenes størrelse.

Likevel, tilbakemeldinger fra informantene og nettverksledere, tyder på at fjorårets nettverkssamlinger har i stor grad tatt hensyn til hvilke temaer nettverksdeltakere har ønsket å diskutere og som engasjerer. I tillegg pekes det på at fokus i nettverk har snudd fra å tenke kun enkeltpunkter og tiltak til å se mer sammenhenger mellom flere fagområder. Dette vurderes som positivt. Samtlige nettverksdeltakere vi har snakket med er opptatt av at nettverk som møtearena gir god kunnskap i seg selv. Muligheten nettverksarenaen gir for uformelle møter og diskusjoner og erfaringsutveksling mellom fagpersoner i byene vurderes som svært viktig, og bidrar til større engasjement på tvers av byene og internt i nettverkene. Framtidens byer fremheves av aktørene som å bidra til å fremme tenkning på tvers av sektorer. Rambøll vurderer og konkluderer med at nettverkene gir betydelige bidrag til kunnskapsnivå og engasjement i byene, og at det har vært en positiv utvikling også i 2013.

I 2012 var det fokus på en rekke tiltak som skulle bidra til å øke kunnskapsnivået og engasjement om klima- og bymiljøspørsmål. Eksempeldatabasen ble opprettet, og har vært et viktig verktøy i 2013 også. Det er likevel noe usikkerhet knyttet til hvor mye eksempeldatabasen benyttes av byene og enkelte aktører. Likevel er det bred enighet om at eksempeldatabasen har vært viktig for å synliggjøre og fremme gode tiltak og prosjekter byene har arbeidet med gjennom programperioden til Framtidens byer. Samtidig fremkommer det i intervjuer med både programledelse, fagkoordinatorer og andre aktører at det er et større utviklingspotensial for eksempeldatabasen. Eksempeldatabasen vil ha et særskilt fokus videre i 2014.

Flere aktører, som er særlig tilknyttet nettverket Energi i bygg, men også andre, fremhever også innsatsen Framtidens byer har hatt på utviklingen av pilotprosjekter i Framtidens bygg og FutureBuilt. Dette er en innsats som ble beskrevet grundig i forrige evalueringsrapport, men som vi vurderes fremdeles som svært aktuell. Aktører fremhever at fokuset på forbildeprosjektene og pilotprosjektene har bidratt til god kunnskapsdeling, og gitt økt engasjement i byene om hva klimavennlige bygg og byområder kan bidra med.

Framtidens byer bidrar også til økt kunnskap gjennom utvikling av kunnskap og verktøyer. Dette ble beskrevet nærmere i fjorårets evalueringsrapport. Særlig utvikling av ulike indikatorer ble fremhevet i fjorårets rapport som viktige bidrag til byene. Gjennom nettverk og andre møtearenaer har også disse verktøyer blitt spredd i 2013.

I likhet med fjorårets rapport konkluderer Rambøll med at Framtidens byer, innenfor rammene av hva som kan forventes, i stor grad bidrar til å heve engasjementet og kunnskap om klima og bymiljø hos relevante aktører. Det tyder på at kunnskapshevingen har vært et viktig fokusområde, særlig i nettverkene, i 2013, og at dette er noe som vil fortsette i 2014.

4.2.2 Bidrar programmet til økt fokus og forpliktelse i byene?

Framtidens byer har et mål om å bidra til å skape et økt fokus og forpliktelse i byene knyttet til arbeid med klima og bymiljø. Tidligere rapporter har pekt på at Framtidens byer bidrar til økt fokus og forpliktelse. For det første vurderer deltakere i Framtidens byer på administrativt nivå at Framtidens byer bidrar til å gi en retning for det lokale klimaarbeidet. Framtidens byer er et overordnet og nasjonalt program som viser overfor byene at klima- og bymiljø er viktige satsingsområder. For det andre kan Framtidens byer også innebære en politisk forpliktelse for

lokale folkevalgte. Samarbeidsavtalen som er signert om Framtidens byer er således sentral, og forplikter byene og folkevalgte til å prioritere programmets målsettinger.

Gjennom de kvalitative intervjuene for denne års rapport tyder, i likhet med fjorårets evaluering, at den første effekten innfris og er fremdeles gjeldende. Administrativt ansatte i byene og administrativ ledelse i byene er enstemmige i at Framtidens byer i stor grad har bidratt til å gi en retning og fokus på det lokale klimaarbeidet i byene. Den andre av de to effektene, politisk forpliktelse, er noe mer utydelig. Dette var også konklusjonen i forrige evalueringsrapport. Lokale folkevalgte vurderer at kjennskapen og engasjementet for Framtidens byer er varierende hos lokalpolitikere. Dette kan ha med egeninteresse, eller være farget av hvilket parti lokalpolitikeren tilhører. I tillegg beskrives det at i kommunepolitikken handler om å prioritere og fordele knappe ressurser, og at Framtidens byer ikke nødvendigvis når opp i prioriteringene. Videre, som i fjor, er lokalpolitikerne opptatt av at de byer/kommuner som prioriterer klima- og bymiljøarbeid høyt, ville gjort dette uavhengig av Framtidens byer. Det er likevel enighet blant de folkevalgte at Framtidens byer har bidratt til å gi en god retning på klima- og bymiljøarbeidet gjennom formidling og bruk av gode eksempler, og fokus på nettverksarenaene. I tillegg trekkes også i år frem at Framtidens byer har vært viktig i planarbeid, og bidratt til å gi en retning på definering og innretning på lokale tiltak som skal gjennomføres.

Et mindretall av de folkevalgte vi har intervjuet fremhever imidlertid at de opplever at Framtidens byer i større grad har blitt et administrativt program framfor et politisk program. Informantene vurderer at dette kan ha betydning for hvordan Framtidens byer prioriteres blant lokalpolitikere, og at lokalpolitikere ikke har nok eierskap til Framtidens byer. Utskifting av lokalpolitikere ved kommunevalg kan også forklare dette.

Informanter på administrativt nivå er enstemmig i at Framtidens byer gir en legitimitet for tiltak og prosjekter innenfor rammen av klima- og bymiljøprosjekter. Særlig fremheves kunnskapsbyggende aktiviteter og holdningsendrende aktiviteter som svært relevante. Det fremheves fra administrativt nivå at Framtidens byer som begrep er kjent og akseptert, og at dette brukes i saksfremlegg, planarbeid og annet informasjonsarbeid blant annet overfor politisk ledelse i byene. Spørreundersøkelsen blant hovedkontaktene peker også på at administrativt nivå opplever at lokalpolitikere er engasjerte i spørsmål og tiltak knyttet til klima og miljø.

Rambøll konkluderer derfor også med i denne rapporten at Framtidens byer bidrar til at spørsmål om klima- og bymiljø settes på agendaen, og at det er en forpliktelse og fokus på dette i byene, særlig på administrativt nivå. Funn kan tyde på at den politiske forpliktelsen er der ennå, men at det i noen av byene mangler godt nok eierskap til Framtidens byer. I likhet med fjorårets evaluering vurderer Rambøll at effekten av Framtidens byers bidrag på økt fokus og forpliktelse er noe mindre tydelig enn den kunnskapsbyggende effekten beskrevet i forrige avsnitt.

4.2.3 Tilfører programmet økonomiske ressurser som løfter byenes arbeid?

Framtidens byer er et program med begrensede økonomiske midler. Dette har betydning for hva som kan forventes av økonomiske bidrag fra programmet og til byene. Framtidens byer hadde i 2013 et budsjett på ca. 37 millioner kroner. Av disse får byene årlig tildelt 1 million kroner. Dette har vært utgangspunktet siden oppstarten av programmet, og hvor byene har stort handlingsrom når det gjelder hva tilskuddet brukes på. Tilbakemeldinger fra informantene for 2013 er at tilskuddet er fremdeles viktig for arbeidet med Framtidens byer ute i byene. Gjennom Framtidens byer kan også byene søke om tilskudd til prosjekter og tiltak. Tilbakemeldinger fra byene er at det for 2013 er benyttet tilskudd på en rekke prosjekter i både byene og knyttet til nettverksarenaen, tilsvarende som i 2012. Byene fremhever at tilskuddsmidlene gjennom Framtidens byer har en viktig utløsende effekt for å sikre gjennomføring. En annen viktig tilbakemelding fra informantene er at de i større grad opplever en tydelighet av hvilke *andre* tilgjengelig og mulige økonomiske virkemidler/tilskuddsordninger som byene kan søke på hos andre statlige virkemiddelaktører. I stor grad fremheves Enova som en viktig aktør, og hvor man opplever at Framtidens byer har bidratt til å spre informasjon om det siste året. I liten grad trekkes for eksempel Husbanken frem som en sentral økonomisk virkemiddelaktør.

Rambøll vurderer at Framtidens byer, også for 2013, og innenfor de rammene som er gitt programmet, bidrar med økonomiske tilskudd som har en viktig betydning og utløsende effekt for byenes arbeid med klima- og bymiljøspørsmål.

4.3 Bidrar Framtidens byer til økt samordning og samarbeid mellom relevante aktører?

En annen viktig målsetting for Framtidens byer er at programmet skal bidra til økt samordning og samarbeid mellom ulike aktører. Framtidens byer er i stor grad et nettverksprogram, hvor målet er å skape felles arenaer for ulike aktører, som igjen skal bidra til bedre samspill og samarbeid for å nå målene til Framtidens byer. I dette kapittelet vil vi se nærmere på og diskutere Framtidens byers bidrag i forhold til følgende:

- Bidrar Framtidens byer til økt samordning internt i de ulike kommunene?
- Bidrar Framtidens byer til økt samordning og samarbeid mellom ulike kommuner?
- Bidrar Framtidens byer til økt involvering av byenes befolkning?
- Bidrar Framtidens byer til økt samhandling og samarbeid mellom by og stat?
- Bidrar Framtidens byer til økt samarbeid og samordning mellom statlige aktører?
- Bidrar Framtidens byer til økt samarbeid og samordning mellom det offentlige og næringslivet?

Spørsmålene besvares med utgangspunkt i de kvalitative intervjuene med programdeltakere, og dels med utgangspunkt i spørreskjema hovedkontaktene i byene har besvart. I tabell 4-2 oppsummeres og gjengis hovedkontaktens vurdering av Framtidens byers bidrag om samordning og samarbeid.

Tabell 4-3 Hovedkontaktens vurdering av Framtidens byers bidrag til økt samordning

	2010	2011	2012	2013
I hvilken grad opplever du at klima- og bymiljøspørsmål involverer bredt organisatorisk i din kommune?	4,69	4,77	5	4
Hvordan vil du karakterisere samarbeid næringslivet?	4,15	4,92	4,54	3,9
Hvordan vil du karakterisere samarbeid med fylkeskommunen?	4,23	4,31	4,31	3,54
Hvordan vil du karakterisere samarbeid lokal statlige aktører?	3,77	3,77	4,31	3,9
Hvordan vil du karakterisere samarbeid andre byer i Framtidens byer?	4,46	4,62	4,15	4,53
Totalt	4,26	4,47	4,46	3,97

Tabell 4-3 viser vurderinger fra hovedkontaktene i byene og deres vurdering av Framtidens byers bidrag når det gjelder samordning og samarbeid mellom ulike aktører. Som vi ser har det vært en nedgang fra 2012 til 2013. Ser vi nærmere på de enkelte vurderingene har det vært en markant framgang når det gjelder samarbeid mellom byene i Framtidens byer gjennom programperioden. Overordnet sett har det likevel en tilbakegang i vurderingene totalt sett når det gjelder samarbeid og samordning, og i særlig grad i samarbeid med næringslivet. Det er lite forklaringer som gis knyttet til vurderingene, men hovedkontaktene peker på at Framtidens byer er nå et godt konsolidert program, hvor det nok er større forventninger til samordning og samarbeid mellom de ulike aktørene.

Kvalitative funn fra intervjuene knyttet til disse utviklingstrekkene beskrives i de neste avsnittene.

4.3.1 Bidrar programmet til økt samordning og samarbeid internt i de ulike kommunene?

Framtidens byers arbeid i byene er organisert ulikt i fra by til by, og hvor det er ulik grad av involvering av sektorer internt i kommunene. Samtidig er en gjennomgående tilbakemelding fra informantene at Framtidens byer har bidratt til mer og økt samarbeid mellom sektorer i kommunene. Framtidens byer har bidratt til mer helhetlig samarbeid, og dette knyttes både til nettverksarbeid og andre mer enkeltstående prosjekter og tiltak i byene. En særlig

tilbakemelding er at det i større grad arbeides mer helhetlig og samordnet om ulike temaer, fremfor punktvis som flere informanter opplevde tidlig i programperioden.

Byer som oppgir at Framtidens byer ikke har bidratt til en slik samordning, begrunner dette med at kommunen ikke har hatt et behov for å samordne og samarbeide utover det som allerede har vært praksis før Framtidens byer.

Organisering av Framtidens byer i byene fremheves som forklaring på hvorfor byene har fått til et godt samarbeid. Gjennom styringsgrupper/koordineringsgrupper for det totale arbeidet innenfor Framtidens byer arbeides det helhetlig med klima- og bymiljøspørsmål og andre områder som angår Framtidens byer. Nyttens av lokale nettverkskontakter trekkes frem som svært positivt, og har ført til økt kontakt mellom ulike sektorer.

Rambøll konkluderer, i likhet med foregående rapporter, at innenfor rammene av hva som er mulig å forvente av Framtidens byer har programmet bidratt til økt samordning og samhandling i svært stor grad. Det er ikke identifisert noen endringer i dette bidraget fra 2012 til 2013.

4.3.2 Bidrar programmet til økt samarbeid og samordning mellom ulike kommuner?

Spørreundersøkelsen viser en positiv utvikling i hovedkontaktens vurdering av samarbeid med andre byer som deltar i Framtidens byer. Dette er en viktig endring sammenlignet med 2012. Dette støtter i stor grad opp under hva informantene oppgir i de kvalitative intervjuene. En viktig effekt av programmet har vært økt kontakt mellom byer som deltar i Framtidens byer. Gjennom deltakelse på nettverksmøter har byene opprettet kontakt på tvers av byene, kontakter som gjerne ikke ville blitt opprettet uten Framtidens byer. Nettverksarenaen har således vært en viktig første møteplass, som har bidratt til at flere byer har opprettet kontakt og samarbeid utenfor nettverkene. Kontakten og dialog mellom byene fremheves som viktig, og informantene er samstemte i at kontakten har blitt ytterligere styrket gjennom det siste året, og ført til ulike samarbeidsprosjekter og erfaringsutveksling.

Rambøll vurderer at Framtidens byer i stor grad har bidratt til økt kontakt og samhandling mellom ulike aktører, og at det har skjedd en positiv utvikling knyttet til samarbeid mellom byene. Samtidig kan det virke som et større potensiale i å få frem flere og gode samarbeidsprosjekter mellom byene.

4.3.3 Bidrar programmet til økt involvering av byenes befolkning?

Involvering av byenes befolkning har ikke vært et prioritert område for byene gjennom programmet. Det har tidligere rapporter påpekt. Det synes ikke å være noen endring når det gjelder dette spørsmålet i 2013. Framtidens byer har ikke en kjent merkevare som brukes i kommunikasjon med befolkningen, og dette er heller ikke nødvendigvis et mål. Samtidig må det fremheves at det gjennom ulike prosjekter og tiltak er det rettet en innsats mot befolkningen i byene, både barn i skolealder og andre. Dette er særlig innenfor innsatsområdet «Forbruksmønster og avfall». Tidligere år er det i flere av byene blitt gjennomført redesigns-prosjekter, og nettverket har også hatt fokus på «Nudging»-verktøyer som retter som mot å endre forbruksmønstre. I 2013 har det også i flere av byene blitt satt et større fokus på gjenbruk gjennom garasjesalg og garasjesalgdager og gjenbruksdager. I tillegg har det blitt opprettet såkalte kreative gjenbrukssentre, blant annet i Oslo og Grenland, som setter fokus på gjenbruk av avfall på en kreativ måte.

4.3.4 Bidrar programmet til økt samarbeid og samhandling mellom by og stat?

Et mål for Framtidens byer har vært å legge til rette for dialog og samhandling mellom by og stat. Gjennom Framtidens byer er det etablert møtearenaer og fora der de 13 deltakerbyene møter fire statlige departementer. Programmet kan dermed bidra til økt grad av samhandling mellom disse aktørene. På den ene siden fremheves det at dette har skjedd. Nettverksarenaer, toppmøtet og administrative møter gir byene en arena hvor byene kan møte staten, og hvor uformell dialog er et viktig stikkord. Samtidig fremhever flere av informantene at de hadde og fremdeles har en større forventning om en sterkere deltakelse fra enkelte statlige aktører.

Med henblikk for året 2013, og forventninger for 2014, er det også et flertall av informantene som etterlyser et større politisk engasjement og trykk fra politisk ledelse med eierskap i Framtidens

byer. Det er en forventning om at økt politisk press vil kunne bidra til et sterkere fokus for programmet i byene, både på administrativt og lokalpolitisk nivå.

Funn tyder videre på at fylkeskommunen i mindre grad har vært en aktiv part i programmet. Lignende vurderinger er også gjort tidligere når det gjelder Nærings- og fiskeridepartementet og Finansdepartementet. Aktørene vurderes som viktige, og deres manglende tilstedeværelse har vært opplevd som et savn av flere aktører.

Vi har tidligere nevnt kort at det blant flere informanter er en oppfattelse at Framtidens byer fremdeles oppfattes i større grad som et administrativt program framfor et politisk program. Forankring og prioritert av Framtidens byer oppleves som sterk i tidligere Miljøverndepartementet, men mindre i de andre tre deltakende departementet. Det etterspørres stadig en større politisk retning og trykk på at Framtidens byer skal gi en retning og satsing på klima- og bymiljøspørsmål fra statlig side. Administrativt vurderes programmet å fungere svært tilfredsstillende med en rekke aktiviteter og møtearenaer.

Fra departementenes ståsted beskriver samtlige deltakende departementer at Framtidens byer er et svært viktig program og kanal ut mot byene. Gjennom ulike møtearenaer treffes statlige aktører og byene, og dette gir rom og mulighet for informasjonsdeling og uformell dialog. I tillegg oppleves det som positivt at andre aktører som Enova og Husbanken har blitt mer synlige gjennom Framtidens byer for byene.

Gjennom dialog og samhandling mellom staten og byene, har også Framtidens byer bidratt til statlig policyutvikling. Dette ble særlig fremhevet i 2012, og til dels i 2013 knyttet til vedtak av NTP, og etterarbeid og diskusjon i forbindelse med oppfølging av denne.

Oppsummert vurderer Rambøll at Framtidens byer bidrar til samhandling mellom stat og by i form av ulike møtearenaer. Konklusjonen følger likevel samme retning som 2012, hvor det presiseres at byene fremdeles har og har hatt en forventning om at det skulle komme flere politiske virkemidler ut av denne dialogen. Mangelen på dette kan ikke tilskrives Framtidens byer som program, men bidrar til at enkelte aktører opplever at programmet ikke har svart til forventningene.

4.3.5 Bidrar programmet til økt samordning mellom departementer og øvrige statlige aktører?

I oppstarten av følgeevalueringen ble det etablert en programteori for Framtidens byer. Det viser blant annet at Framtidens byer har ambisjon om å koordinere statlig virkemiddelbruk¹⁷. Flere statlige aktører har større og mindre roller i programmet. Vi viser igjen til «Følgeevaluering av Framtidens byer – rapport 2012» for en nærmere beskrivelse av disse¹⁸. Flere av byene har i denne sammenheng, gjennom programperioden, påpekt at den statlige politikken på områder som relaterer seg til tematikkene i Framtidens byer ofte kan være fylt av motsetninger. Det er ikke fremkommet vurderinger fra informantene i denne rapporten som endrer disse oppfatningene.

Imidlertid er informantene samstemte i at Framtidens byer har bidratt til å gi og skape en arena hvor byene har mulighet til å møte flere statlige aktører, og hvor motsetninger mellom statlige aktører blant annet kan diskuteres. Videre fremhever flere informanter, særlig fra nettverket Stasjonær energi, at de har opplevd en positiv utvikling og involvering av relevante virkemiddelaktører som Enova og Husbanken gjennom Framtidens byer.

Et viktig utviklingstrekk i 2012 var lansering av Nasjonal Transportplan som ble vedtatt i juni 2013. Planen inkluderte økt satsing på miljøvennlig transport. Framtidens byer arbeidet aktivt for å påvirke NTP, og herunder hvordan Framtidens byer og NTP har mulighet til å gi retning for statlige virkemidler. Gjennom intervjuer fremkommer det at i 2013 har ikke arbeidet stoppet opp knyttet til NTP. Særlig nettverkene har hatt et fokus på hvordan byene og andre statlige virkemiddelaktører kan følge opp satsinger og tiltak i NTP, og hvordan dette kan materialisere

¹⁷ Se for eksempel Følgeevaluering av Framtidens byer – rapport 2011

¹⁸ Blant annet følgende er sentrale: Samferdselsdepartementet, Olje- og energidepartementet, Enova, NVE, Kommunal- og regionaldepartementet, Miljøverndepartementet, Statsbygg, DIFI, DSB, Transnova, Statistisk sentralbyrå

seg gjennom nye statlige virkemidler. Særlig fremheves arbeidet og fokuset på nye bymiljøavtaler og oppfølging av avtaler gjennom Belønningsordningen.

4.3.6 Bidrar programmet til økt samarbeid med næringslivet?

Framtidens byer har en ambisjon om å bidra til å etablere samarbeid mellom næringslivet og offentlige aktører om klima- og bymiljøspørsmål. Dette er også årsaken til at NHO, Virke og Finans Norge er formelle programdeltakere, og har signert en intensjonsavtale med staten og KS.

Gjennom tidligere rapporter har det blitt påpekt en vesentlig forbedringsmulighet for Framtidens byer når det gjelder samarbeid med næringslivet. Overordnet bildet i 2013 er det samme som i de tidligere rapportene¹⁹. Samarbeidet med næringslivet kan og bør fortsatt være et viktig fokus fremover dersom Framtidens byer skal utfylle sitt potensial til fulle. Samtidig er det viktig å fremme at det finnes mange gode eksempler hvor samarbeid med næringslivet har fungert veldig bra, også i 2013. Ser vi på rapporteringen fra hovedkontaktene kan det likevel tyde på at samarbeidet med næringslivet er inne i en nedadgående utvikling. Forklaringer som trekkes frem i forhold til samarbeidet med næringslivet og eventuelt til dels manglende samarbeid er at næringslivet ikke opplever Framtidens byer som attraktivt nok og har ikke like godt eierskap til begrepet og navnet som byene har. I tillegg trekker representanter for næringslivet frem at de opplever at Framtidens byer, særlig lokalt, ikke har klart godt nok å ta til seg eller være villig til å diskutere markedskrefter inn i arbeidet. Dette knytter seg både til forbrukeratferd, men også knyttet til sentrumsutvikling og utbygging.

Rambøll vurderer at Framtidens byer har fortsatt forbedringspotensial når det gjelder å styrke samarbeidet med næringslivet. Selv om det de siste årene har fremkommet gode samarbeidsprosjekter mellom næringsliv og offentlige aktører innenfor rammene av Framtidens byer, er det likevel en vurdering av at samordning med lokalt næringsliv særlig har vært utfordrende.

4.4 Bidragsanalyse oppsummert

Vi har ovenfor beskrevet hvordan Framtidens byer bidrar til økt samordning og økt gjennomføringsevne. Det implisitte spørsmålet i samtlige diskusjoner er om gjennomføringsevnen og samordningen i dag er bedre enn i en tenkt situasjon der Framtidens byer ikke fantes. Gjennomgangen viser at enkelte bidrag er sterkere og tydeligere enn andre, og har også identifisert ulike forbedringspunkter. Samtidig viser diskusjonen at Framtidens byer gir økt gjennomføringsevne og økt samordning, selv om hovedkontaktene i sine kvantitative vurderinger peker på en nedgang i Framtidens byers bidrag. Imidlertid gis det i liten grad forklaringer og vurderinger på hva nedgangen på de kvantitative indikatorene innebærer. Samtidig er det viktig å peke at tallene i spørreundersøkelsen må tolkes med forsiktighet da de kun er basert på vurderinger fra 13 personer.

Det viktigste bidraget synes å være knyttet til økt kunnskapsnivå og engasjement. Dette har, som vi har beskrevet tidligere, vært et viktig og tydelig bidrag gjennom hele programperioden, men har blitt ytterligere forsterket også i 2013. Funn viser at nettverkene har vært en viktig arena for erfaringsutveksling, og at det har vært et fortsatt fokus på videreutvikling av eksempeldatabasen.

Økonomiske tilskudd og prosjektmidler gjennom Framtidens byer er også svært viktige for byene, og funn tyder på at det har en viktig utløsende effekt, særlig for å kunne realisere ulike prosjekter. Økonomiske tilskudd bidrar blant annet til at kommunene har mulighet til å prioritere administrative ressurser til klima- og bymiljøarbeidet. Funn viser også at programmet bidrar til økt forpliktelse og fokus, selv om funn tyder på at for 2013 var det noe vanskeligere å få gjennomslag hos lokalpolitikere for politisk utfordrende saker. Forpliktelse og fokus kommer heller i større grad til syne gjennom tettere og bredere samarbeid internt i byene, og har bidratt til tettere bånd mellom ulike fagområder.

¹⁹ Vi viser til Rambølls rapport «Følgeevaluering av Framtidens byer – Rapport 2011» for en nærmere diskusjon av næringslivets potensielle bidrag

Funn tyder også på at Framtidens byer bidrar til økt samordning og gjennomføringsevne. Rambøll vurderer det likevel fortsatt at det er rom for å forsterke programmet bidrag, også sett i lys av skår på den kvantitative spørningen. Dette knyttet seg særlig til samarbeid med næringslivet, men også i forhold til andre regionale aktører. Funn tyder også på at byene i 2013 har opplevd et sterkere samarbeid med andre deltakerbyer, noe som tidligere har blitt pekt på som en utfordring. Det er også viktig å fremheve at Framtidens byer har i stor grad bidratt til å etablere gode arenaer for dialog og erfaringsutveksling mellom byene og andre statlige aktører, noe som har vært viktig for særlig byene. Når det gjelder forankring av Framtidens byer som program har det tidligere blitt gitt uttrykk for skuffelse over manglende forankring i departementer utover tidligere Miljøverndepartementet, hvor programledelsen har vært plassert (nå i Kommunal- og moderniseringsdepartementet). Rambølls vurdering er fremdeles at dette ikke i første rekke handler om Framtidens byer som program. Informantene har beskrevet en opplevelse av at da samarbeidsavtalen ble signert, var det en forventning om at Framtidens byer skulle medføre en markert politisk satsing på statlig nivå. Denne opplever de ikke har funnet sted. Funn tyder fremdeles på at Framtidens byer oppleves mer som et administrativt program, og ikke et politisk program. Kritikken er som sådan ikke en kritikk av innsatsen til et administrativt samarbeid, disse vurderes som svært gode. I våre vurderinger, fremdeles, legger vi derfor ikke vekt på disse vurderingene i vår overordnede evaluering av Framtidens byer. Likevel trekker vi disse vurderinger frem også i denne rapporten, da det er en tilbakemelding fra et flertall av informantene, men dette er altså ikke vurderinger knyttet til de Framtidens program definert gjennom programmets innsatsfaktorer.

Figur 4-2 oppsummerer vår bidragsanalyse. Figuren viser *Framtidens byers* bidrag innenfor ulike former for gjennomføringsevne og samordning i 2013, der ulike potensielle bidrag vurderes på en skala fra null til fire. Null innebærer at Framtidens byer ikke har noen effekt, mens fire innebærer at programmet innenfor nåværende rammer ikke kan gjøre ytterligere grep for å forsterke bidraget.

Figur 4-2 Framtidens byers bidrag oppsummert

Figur 4-2 viser vår bidragsanalyse oppsummert. Sammenligner vi med fjorårets vurderinger gjort i forhold til hva som er Framtidens byers bidrag har det skjedd en utvikling på to av bidragene. Vi vurderer at det har skjedd en utvikling i Framtidens byers bidrag når det gjelder samordning og samarbeid mellom de ulike byene og kommunene. Dette ser vi både i den kvantitative spørningen, men også i de kvalitative tilbakemeldingene. Gjennom nettverksarbeid og

møtearenaer som har blitt etablert gjennom Framtidens byer har kommunene og byene blitt kjent med hverandre og fått kontakter i andre byer/kommuner. Dette ser ut til å ha bidratt til tettere samarbeid, erfaringsutveksling og læring mellom byene. I tillegg vurderes det at Framtidens byers bidrag knyttet til «Stat-stat» samarbeidet har blitt forsterket gjennom det siste året. Dette vurderes med bakgrunn i tilbakemeldinger i intervjuene hvor det fremheves et økt fokus og samarbeid om formidling av muligheter og tilgjengelige statlige virkemidler, flere statlige aktører har kommet tydeligere frem i Framtidens byer, og ikke minst det at Framtidens byer har stått samlet i arbeidet knyttet til policypåvirkning, først og fremst gjennom uttalelser og arbeid knyttet til NTP. Når det gjelder de andre bidragene vurderer vi ingen endring eller utvikling sammenlignet med 2012.

5. HVA SKJER ETTER FRAMTIDENS BYER?

Framtidens byer er nå inne i sin avsluttende periode og siste år. Et sentralt spørsmål som vi tidligere har diskutert er hva som skjer når programmet avsluttes, og hva slags arv etterlater programmet seg som vil styrke aktørens arbeid etter avsluttet programperiode²⁰. I dette kapittelet vil derfor diskutere nærmere hva som skjer etter 2015, med utgangspunkt i vurderinger knyttet til hva som *mistes* når Framtidens byer avsluttes, hva Framtidens byer *etterlater seg* og hva som bør *videreføres* etter at Framtidens byer programmet avsluttes. Dette knyttes også opp mot hva som bør være fokus for 2014 og siste år av programmet.

5.1 Hva mistes når Framtidens byer avsluttes?

I dette avsnittet vil vi diskutere og beskrive nærmere hva som vurderes å forsvinne og mistes når Framtidens byer som program avsluttes. Gjennom evalueringen og intervjuene med byene og andre informanter har vi identifisert seks ulike parametere som vurderes at byene og andre aktører mister når Framtidens byer avsluttes. Disse diskuteres enkeltvis under i de neste avsnittene.

5.1.1 De faglige nettverkene

Et viktig bidrag fra Framtidens byer har vært å bidra til kunnskapsdeling og erfaringsutveksling mellom byene gjennom etablerte fagnettverk. Gjennom fagnettverkene har det blitt etablert viktige møtearenaer hvor byene møtes for å utveksle erfaringer og diskutere prosjekter og utfordringer i arbeidet knyttet til Framtidens byer spesielt og klima- og bymiljøspørsmål generelt. Nettverksarenaen har i tillegg bidratt til å skape en uformell arena hvor byene treffer statlige aktører fra relevante departementer, direktorater og andre statlige etater, og at dette har gitt byene en mulighet for uformell diskusjon med statlige myndigheter i spørsmål som gjelder klima- og bymiljø. Når Framtidens byer avsluttes vil nettverkene slik de finnes i dagens eksisterende form forsvinne, og byene og andre aktører er opptatt av at man potensielt kan miste noen svært viktige samhandlingsarenaer.

Gjennom nettverkene i Framtidens byer har samtlige informanter vært svært opptatt av at nettverksarenaer har bidratt til stor og bred kunnskapsutvikling. Det har til tider vært rettet noe kritikk på innretning av kunnskapsdelingen, blant annet ved at kunnskapsdeling har hatt preg av å være mer teoretisk innrettet enn praktisk innrettet. Likevel er samtlige informanter enige i at kunnskapsutvekslingen har vært en viktig suksessfaktor for resultatene i Framtidens byer, og at kunnskap og den læringen som deltakerbyene har tilegnet seg gjennom Framtidens vil ikke forsvinne ved programavslutning. Imidlertid vil potensialet for formidling av *ny* kunnskap og *ny* lærdom kunne forsvinne når programmet avsluttes ved utgangen av 2014.

5.1.2 Økonomiske tilskuddsmidler til klima- og bymiljøarbeid

Framtidens byer har vært et program med begrensede økonomiske midler, og dette har hatt betydning for hva som har kunnet forventes av økonomiske bidrag fra programmet og til byene. Gjennom programmet har byene årlig fått tildelt 1 million kroner, i tillegg til andre mulige søkbare prosjektmidler, midler til arbeid i nettverkene og andre tilskuddsmidler fra andre statlige aktører tilknyttet klima- og bymiljø. Det er stadfestet i denne rapporten og tidligere rapporter at tilskuddsmidlene og tilgjengelige prosjektmidler beskrives som viktige for byenes gjennomføringsevne, og at prosjektmidler i særlig grad beskrives som å ha en utløsende effekt.

Ved avslutning av Framtidens byer mister byene årlige tilgjengelige overføringer til klima- og bymiljøarbeid, i tillegg til øremerkede prosjektmidler til prosjekter rettet mot klima- og bymiljø. Dette vurderes som en utfordring, og vil potensielt bidra til en nedprioritering av prosjekter rettet mot klima- og bymiljø.

5.1.3 Statlig lederskap

Et mål for Framtidens byer har vært å legge til rette for dialog og samhandling mellom by og stat. Gjennom Framtidens byer er det etablert møtearenaer og fora der de 13 deltakerbyene møter fire statlige departementer. Programmet har dermed bidratt til økt grad av samhandling

²⁰ Se Følgeevaluering av Framtidens byer- rapport 2013

mellom disse aktørene. I tillegg har programmet hatt en sterk politisk vilje og lederskap hos programeier, tidligere Miljøverndepartementet, nå Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Toppmøtene som har blitt arrangert gjennom programperioden fremheves som viktige arenaer for å sette politisk agenda i arbeidet med klima- og bymiljø. Statlig lederskap, og politisk forankring, og så bidratt til å forankring og eierskap i byene, både administrativt og politisk.

Programmet har underveis i programmet fått noe kritikk for å bli et for administrativt program, fremfor politisk program. Samtidig er informantene opptatt av at Framtidens byer, og statlig lederskap, har bidratt til å sette dagsorden når det gjelder klima- og bymiljøspørsmål i byene, og at dette har bidratt til å prioritere dette arbeidet i byene. Gjennom dialog og samhandling mellom byene og staten har også Framtidens byer bidratt til statlig policyutvikling gjennom blant annet NTP.

Ved avslutning av Framtidens byer vil potensielt et statlig lederskap som har klima- og bymiljøspørsmål på dagsorden forsvinne. Dette vil igjen kunne medføre en endring i prioriteringer av de samme områdene i byene, og føre til at andre områder prioriteres fremfor klima- og miljø. Informantene er opptatt av at statlig lederskap i Framtidens byer har vært svært viktig for hvordan byene har prioritert økonomiske og administrative ressurser knyttet til Framtidens byer. Statlig lederskap beskrives som en viktig pushfaktor for resultater og gjennomføringsevne i byene, noe som kan forsvinne ved avslutning av Framtidens byer om ikke de ulike temaområder og fokus integreres i for eksempel nye statlig initierte program.

5.1.4 Pådragsgiver og inspirasjon

Gjennom programmet Framtidens byer har det blitt gjennomført et stort antall prosjekter, tiltak og aktiviteter siden oppstarten. Dette har vært prosjekter, tiltak og aktiviteter med både lokal, regional og statlig forankring og nedslagsfelt knyttet til klima og miljø. Gjennom programmet har det kommet på banen en sentral pådriver i klimasatsingen, og som vi har nevnt, en pådragsgiver som har satt klimasatsingen på dagsorden på lokalt, regionalt og statlig nivå. Flertallet av informantene fremhever at Framtidens byer bidrar med inspirasjon til det arbeidet som gjøres i byene og kommunene knyttet til klima- og miljøarbeid. Gjennom Framtidens byer har byene fått en sentral pådriver i arbeidet med klima som har bidratt til å igangsette ulike Framtidens byer-prosjekter, som igjen har bidratt til å skape en rekke spin-off prosjekter i byene som er indirekte knyttet til Framtidens byer. Dette henger også tett sammen med både nettverksarenaen og de økonomiske virkemidler som Framtidens byer har bidratt med. Byene er også opptatt av at Framtidens byer har bidratt med å formidle inspirasjon og kunnskap om hva som finnes utenfor Framtidens byer, og bidratt til gode verktøy som kan brukes inn i kommunenes klimasatsing.

Informantene, men også statlige aktører, er opptatt av at denne inspirasjonen og rollen som pådragsgiver vil antas å kunne forsvinne dersom Framtidens byer ikke erstattes med andre programmer eller satsinger som kan gi likende effekt.

5.1.5 Forpliktelsen i arbeidet med klima- og miljøspørsmål

I sammenheng med forrige punkt er det en vurdering at avslutning av Framtidens byer kan bety en mindre forpliktelse i arbeidet med klima- og miljøspørsmål, og at dette betyr et mindre fokus i byene på miljøspørsmål og klimasatsingen. Framtidens byer fremheves som et svært viktig program for de fagsektorene som arbeidet med miljø- og klimaspørsmål i byene, og at Framtidens byer har gitt en større forpliktelse i arbeidet i byene, knyttet både til administrative ressurser, økonomiske ressurser og politiske prioriteringer. Bidragsanalysen har blant annet pekt på at Framtidens byer har bidratt til økt forpliktelse og gjennomføringsevne i byene, både knyttet til at Framtidens byer har bidratt til å skape et lokalpolitisk engasjement, og bidratt til gjennomslag for politiske vanskelige saker knyttet til klima- og miljøspørsmål. Relevant er det å trekke frem at samtlige byer har innført krav om klimatilpasning skal hensyntas i utforming av reguleringsplaner for eksempel.

5.1.6 Kommunikasjonsstrukturen i Framtidens byer

Framtidens byer har bidratt til å etablere noen kommunikasjonsstrukturer som beskrives som svært gode fra informantenes siden. Disse frykter byene og statlige aktører vil kunne forsvinne ved programmets avslutning. For det første handler dette om kommunikasjonen gjennom de

ulike fagnettverkene. Dette handler både om kommunikasjon mellom deltakere i de enkelte nettverkene, men også mellom nettverkene samlet sett.

For det andre vurderer informantene at kommunikasjonsstrukturene som er etablert mellom det kommunale og statlige nivået, samt næringslivet også vil kunne forsvinne. Begrepet uformell kommunikasjonskanal brukes som benevnelse. Som vi har nevnt i avsnitt 5.1.1 om de faglige nettverkene, at Framtidens byer har spesielt bidratt til å skape en uformell kommunikasjonskanal og møteplass mellom kommunale og statlige myndigheter. Staten har hatt mulighet til å informere om sin politikk, og kommunene har kunne synliggjøre sine lokale utfordringer overfor statlige myndigheter. Dette har ført til at statlige myndigheter i større grad har tatt hensyn til lokale utfordringer i utformingen av statlig politikk. Den uformelle kommunikasjonskanalen beskrives av byene som noen av den største nytte nettverkene har bidratt til foruten læring og kunnskapsdeling, og at dette har vært unikt for Framtidens byer.

For det tredje vurderes det at kontakten og kommunikasjonen mellom deltakerbyene vil potensielt forsvinne gradvis. I bidragsanalysen for 2013 viser tilbakemeldinger at Framtidens byer det siste året har bidratt til en større samhandling og samarbeid mellom byene seg i mellom. Det er også en forventning og vurdering om at kontakten som er etablert mellom de 13 byene i noen grad vil leve videre. Samtidig er gode samarbeidsrelasjoner avhengig av løpende kontakt. Informantene er opptatt av kontakten er opprettholdt gjennom de fagbaserte nettverkene, og at dette bidrar til å forsterke samhandlingen mellom byene. Enkelte av informantene mener at man over tid vil miste kontakten med de ulike samarbeidsaktørene i Framtidens byer. Andre informanter mener imidlertid at byene fortsatt vil ha kontakten selv om Framtidens byer, eller et lignende program, ikke videreføres.

Som vist ovenfor kan man anta at mange av Framtidens byers bidrag til klima- og bymiljøarbeid vil forsvinne dersom programmet ikke erstattes med noe annet når dette avsluttes ved utgangen av 2014. Følgeevalueringen fra 2012 påpekte imidlertid at Framtidens byer også kan etterlate seg en arv som vil kunne leve videre også etter programperioden er avsluttet. Dette vil vi kort oppsummere og diskutere i neste avsnitt.

5.2 Hva etterlater Framtidens byer seg?

I rapporten fra Rambøll som gjorde opp status for Framtidens byer 2012, diskuteres det nærmere hva Framtidens byer etterlater seg av arv. *For det første* har programmet siden oppstarten fokusert på utvikling av indikatorer. Dette er et langvarig arbeid, som foreløpig ikke er ferdigstilt. Programmet har vært involvert i flere prosesser som vil kunne gi viktige indikatorverktøy for klima- og bymiljøarbeidet. Dette er beskrevet som en viktig arv fra Framtidens byer. Eksempler som er beskrevet tidligere er blant annet Framtidens byers involvering i Vestregionens klimagassregnskap, KS' verktøy KVIKKT, og Statsbyggs klimagassregnskap.no.

For det andre har Framtidens byer programmet på ulike måter bidratt til å utvikle og spre anvendelige verktøyer. Dette er verktøy som samarbeidsverktøyet Business Improvement Districts (BID) i Norge, verktøy knyttet til transportanalyser, «Nudging»-verktøyer, metode for å kartlegge urbane flomveier, KlimaGIS, og Blågrønn faktor som er et verktøy som kan være et hjelpemiddel for å sikre større innslag av blågrønne kvaliteter i byggeprosjekter, noe som igjen bidrar til å redusere harde flater og gjøre byen mindre sårbar for mer nedbør. Gjennom fagnettverkene har Framtidens byer programmet bidratt til å spre kunnskap om slike og andre verktøy. Etableringen av eksempeldatabasen har også vært et viktig tiltak for å spre kunnskap om gode klima- og bymiljøtiltak. Dette er prosesser som vurderes å etterlate seg kunnskap om og tilgang til konkrete verktøyer som vil være nyttige også etter programavslutning.

For det tredje har Framtidens byer bidratt til gjennomføring av en rekke konkrete forbildeprosjekter som vil kunne bidra til inspirasjon og lærdom også etter programmet er avsluttet. Som det fremheves i forrige rapport står her pilotprosjektene i Framtidens bygg og FutureBuilt sentralt.

For det fjerde har programmet bidratt inn i ulike policyutviklingsprosesser, gjennom uttalelser til NTP, avfallsstrategi og NOU om klimatilpasning. På denne måten har programmet bidratt til politiske verktøy som vil leve videre etter at Framtidens byer er avsluttet.

For det femte har byene utviklet kompetanse som gjør at de er bedre i stand til å ivareta klimahensyn og bedre bymiljø i sin videre forvaltning og drift. Gjennom Framtidens byer har byene innarbeidet klimahensyn og bedre bymiljø i sine planer og andre styringssystemer, jf. implementering av klimatilpasning i kommuneplaner, reguleringsplaner og saksbehandlingsrutiner.

Vurderinger knyttet til arven er at byene allerede ser spor på det nåværende tidspunktet om hva Framtidens byer etterlater seg. Informantene er likevel samstemte om at overnevnte prosesser må avsluttes på en god måte gjennom Framtidens byers siste år for å kunne gi ønskede resultater. Dette vil således bidra til at Framtidens byer etterlater seg en viktig arv ved avslutning av programmet.

5.3 Hva bør videreføres etter at Framtidens byer avsluttes?

I dette avsnittet diskuterer vi nærmere hva som bør videreføres etter at Framtidens byer avsluttes. Vurderingene hviler dels på funn i denne rapporten, og dels på funn fra tidligere rapporter om Framtidens byer. Dette er bidrag både Rambøll, men også byene, vurderer bør videreføres i en eller annen form.

5.3.1 De faglige nettverkene

Flertallet av informanter i byene og i nettverkene ser det som sentralt og ønskelig at et tilsvarende nettverksprogram opprettes også etter at Framtidens byer avsluttes. Informantene er samstemte i at svært mye av programmets bidrag, særlig knyttet til kunnskapsdeling og erfaringsutveksling, vil forsvinne dersom programmet avsluttes uten at det etableres en erstatning for nettverkene. Rambøll vil samtidig påpeke at byene må selv ta en aktiv rolle i hvilket nettverk og hva som bør videreføres, og det bør gjøres vurderinger om hvilken rolle og funksjon eventuelle nettverk skal ha.

Hva slags format nettverkene bør ha om de eventuelt videreføres er et viktig spørsmål å ta stilling til. Basert på innspill og vurderinger ser Rambøll for seg to mulige løsninger; nettverkene videreføres i sin *nåværende* form, hvor deltakerne er de største byene og hvor nettverkene er administrert av statlige aktører, eller *regionale nettverk*, hvor deltakere er byer/kommuner i en region.

Vi har i denne rapporten, og tidligere rapporter, beskrevet fordeler ved de faglige nettverkene i sin nåværende form, og hvilken nytte nettverkene beskrives å ha både overfor byene og statlige aktører. En tilbakemelding er at informantene i størst grad ønsker en videreføring av nettverkene i sin nåværende form.

Samtidig kan nettverkene, og temaområdene tenkes videreført i form av regionale nettverk. Fordeler som trekkes frem ved å etablere slike *regionale nettverk* er at dette vil kunne åpne opp for at byer som ikke tidligere har vært en del av Framtidens byer vil kunne delta i et nettverk som har sitt utspring i erfaringer fra Framtidens byer. Andre byer og kommuner vil på denne måten lære av de erfaringene deltakerne i Framtidens byer har gjort seg gjennom programperioden. Dette kan føre til at Framtidens byer- budskapet blir spredt til flere aktører, og arven etter Framtidens byer vil potensielt leve videre blant en større «gruppe». En annen fordel ved etablering av regionale nettverk er mulighet for i større grad å diskutere og løse lokale utfordringer gjennom regional planlegging og lokal kunnskap.

Samtidig kan det også antas noen utfordringer ved etablering av regionale nettverk. For det første er det et potensial for at det finnes allerede regionale nettverk etablert innenfor ulike temaområder. Utfordring blir i så måte å etablere konkurrerende nettverk. For det andre kan opprettelsen av flere regionale nettverk føre til at statlige myndigheter ikke vil ha mulighet eller prioritere å delta i regionale nettverk på lik linje som de gjør i da. Deltakelse av statlig myndigheter i nettverkene er beskrevet som en viktig suksessfaktor, og har bidratt til å skape en uformell kanal mellom kommunale myndigheter og statlige myndigheter. For det tredje ligner

store byer på hverandre, med samme utfordringer og samme drivkrefter for utvikling og suksess. Dette kan medføre utfordringer ved å etablere regionale nettverk. Mindre byer eller kommuner vil kunne oppleve for eksempel en skjevhet i maktbalanse og påvirkningskraft i nettverk hvor for eksempel flere store byer er representert.

Dette er noen vurderinger om hvordan de faglige nettverkene kan videreføres. I første omgang er konklusjonen at nettverkene bør videreføres. Dette er en vurdering som støttes av både Rambøll, men også byene. Samtidig bør det gjøres vurderinger om hva slags funksjon eventuelle nye nettverk skal ha for å sikre at de vil bli benyttet, og være nyttige. Rambøll er av den oppfatning at byene, i samarbeid med statlige myndigheter har et ansvar sammen for å etablere eventuelle nye nettverk.

5.3.2 De økonomiske midlene

Flertallet av informantene fremhever at den økonomiske støtten bør videreføres. Alle byene får hvert år 1 million kroner i faste overføringer. Disse midlene brukes noe ulikt. Enkelte steder har de blitt brukt til å opprette en fast stilling som kan håndtere og koordinere den kommunale arbeidet innenfor feltet; andre steder har midlene blitt brukt mer prosjektrettet, enten til å iverksette konkret tiltak eller til heve det kommunale kunnskapsnivået. Felles for byene er at midlene øker byens kunnskapsnivå og øker den administrative kapasiteten. I tillegg til den årlige faste overføringen kan byene søke om prosjektmidler som til sammen utgjør ca. 25 millioner kroner. Ved tildeling av disse midlene forutsettes det at byene selv bidrar med minst like mye, noe som leder til at denne potten totalt utløser ca. 50 millioner kroner som bidrar til et stort omfang av prosjekter.

Informantene fremhever viktigheten av at man har øremerkede økonomiske midler til miljøtiltak som faller utenfor det kommunale rammetilskuddet. Miljøtiltak eller innsats rettet mot å forbedre bymiljø og arbeid med klimatilpasning kan lett bli nedprioritert i en ellers stram kommuneøkonomi. Videre fremheves det at den eksterne finanseringen kan medvirke til at det er enklere å bevilge og prioritere kommunale midler over kommunale budsjett. Dette fordi Framtidens byer antas å bidra til å sette fokus på klima- og miljøspørsmål slik at det er enklere å prioritere dette i kommunebudsjettet. Samtidig bidrar statlige økonomiske midler med legitimitet i klimaarbeidet. Statlige virkemiddelaktører vil således ha et ansvar og rolle i forhold til eventuell opprettelse og bevilgning av øremerkede økonomiske midler til miljøtiltak/arbeid med klimatilpasning i fremtiden.

5.3.3 En statlig tilrettelegger av klima- og bymiljøarbeid

Et stort flertall av informantene er opptatt av at det er viktig at staten også har en fremtidig rolle etter at Framtidens byer avsluttes knyttet til klima- og bymiljøarbeid. Det fremheves at både nettverkene og de administrative møtene er viktige, i tillegg til toppmøtet. Et stort flertall av informantene mener at nettverkene bør videreføres og at staten må være med som ansvarlig koordinator for dette arbeidet.

Flere av informantene fremhever at de ikke tror at byene eller kommunene selv vil kunne videreføre arbeidet etter at Framtidens byer avsluttes som program alene. Et viktig funn gjennom evalueringen av Framtidens byer har vært viktigheten av de statlige bidragene inn i arbeidet som gjøres i byene. Byene etterspør og har behov for en ekstern aktør på statlig nivå til å koordinere dette arbeidet også i fortsettelsen. Dette for å sikre fortsatt politisk forankring for kommuner og byers arbeid med klima- og miljø. Samtidig vurderes det at det ikke nødvendigvis er statlig myndigheter representert ved departementer eller andre underliggende etater som skal ha, eller bør ha, den koordinerende rollen et slikt arbeid krever. Fylkeskommunen eller KS nevnes som andre aktører som kan ha en slik koordinerende rolle etter at Framtidens byer avsluttes.

5.3.4 Framtidens byer som etablert begrep

Framtidens byer som program beskrives som en døråpner av informantene. Programmet gir større gjennomslagskraft for klimaarbeidet i byene, og prosjekter som beskrives å ha «Framtidens byer hatten» på seg har større gjennomslagskraft hos lokalpolitikere og næringsliv. Framtidens byer som begrep gir også større gjennomslagskraft for innholdet i programmet. Samtidig er flertallet av informantene usikre på om begrepet er kjent ut over arbeidet i kommunene. Likevel tyder tilbakemeldinger på at informanter bruker begrepet som en

merkevere i kommunikasjonen med byens befolkning og andre aktører som næringsliv og frivillig lag og foreninger. Framtidens byer tyder på å være et innarbeidet begrep, som er forankret både administrativt og politisk i byene, og derfor er informantene opptatt av å ivareta begrepet og den arvene begrepet innebærer i fremtiden.

Som vist ovenfor er det særlig fire bidrag som Rambøll, og aktører innenfor Framtidens byer, som bør videreføres i en eller annen form for å sikre fortsatt arbeid med klimatilpasning og Framtidens byers arv. Det er viktig å fremheve at selv om Framtidens byer som program avsluttes, hindrer dette likevel ikke byene i å fortsette å samarbeide og arbeide videre med prosjekter som er igangsatt gjennom Framtidens byer. Samtidig ser Rambøll, og også byene, at det kan kreve en katalysator, en virkemiddelaktør, for å sikre et fortsatt arbeid med målsettinger fra Framtidens byer. Dette kan for eksempel være et departement/direktorat. Likevel er det også viktig å fremheve at byene og kommuner må ta en aktiv rolle i klimatilpassingsarbeidet, sammen med statlige myndigheter.

5.4 Veien videre i 2014

Vi har i de ovenstående avsnittene beskrevet Framtidens byer, og hva som mistes, hva som etterlates og hva som bør videreføres, når Framtidens byer avsluttes. Framtidens byer har et år igjen av sin programperiode, og hvor målet bør være å sikre at det i størst mulig grad utfyller og når sitt potensial. Samtidig bør det også være i tankene at langsiktige målsettinger og resultater ikke vil materialisere seg ved programmets slutt, da flere prosjekter fortsetter også etter 2014. I de neste avsnittene beskrives et utvalg fokusområder Rambøll vurderes som viktige å arbeide med gjennom det siste året for å sikre arven etter Framtidens byer.

5.4.1 Støtte byene i gjennomføring av handlingsprogrammet

Et viktig arbeid i den siste fasen av programmet vil være å ha et fortsatt fokus på gjennomføring i byene. Dette knytter seg i stor grad til å gjennomføre og avslutte så mange konkrete tiltak under «Framtidens byer hatten» som igangsatte pilotprosjekter i byene, utvikling av verktøy i klima- og bymiljøarbeidet, utviklingsprosjekter eller lignende. Herunder bør det også være et fokus i gjennomføringen på å dokumentere både prosess, erfaringer og resultater.

5.4.2 Dokumentering av kunnskap

Flere av informantene understreker at Framtidens byer først og fremst er et kunnskapsprosjekt. Det anses dermed som viktig at kunnskap og lærdom fra Framtidens byer blir dokumentert og kommunisert ut til en størst mulig publikum, herunder andre byer og kommuner, fylkeskommuner, næringsliv og statlige aktører.

Et viktig fokus for resten av 2014 bør være knyttet til å dokumentere effekter og lærdom av de avsluttende tiltakene. Samtlige informanter vurderer det som svært viktig å få frem og synliggjøre resultater og erfaringer fra de ulike prosjektene i Framtidens byer. Statlige myndighet har en rolle i formidlingsarbeidet, men i aller størst grad er det byene selv som må formidle og presentere sine suksesshistorier og resultater fra sitt arbeid.

5.4.3 Kommunikasjon og formidling av resultater

Gjennom det siste året vil en viktig innsats også være på å kommunisere de dokumenterte effektene og resultater, læring og kunnskap ut til et størst mulig publikum. Å kommunisere resultatene på en god måte vil føre til at kunnskapen lever videre også etter Framtidens byer, og således blir en viktig del av Framtidens byers arv. Kommunikasjon kan skape motivasjon til å jobbe videre med miljøspørsmål også etter at Framtidens byer er avsluttet som program.

Eksempelsamlingen er et hovedproduktene som Framtidens byer etterlater seg etter fem års arbeid. Eksempelsamlingen er dermed et viktig læringsverktøy for andre byer, andre kommuner og andre aktører i både offentlig og privat sektor. Tilbakemeldinger tyder på at eksempelsamlingen benyttes i byene, og statistikk på nettsiden til Framtidens byer viser at eksempelsamlingen har flest treff. Arbeid med forbedringer av eksempelsamlingen er allerede igangsatt. Det handler for det første om å synliggjøre i dybden enkelte prosjekter fra de ulike nettverkene som beskrives som svært gode. Samtidig handler det om å synliggjøre eksemplene for de rette målgrupper.

Tilbakemeldinger er likevel at det gjenstår ennå arbeid for å sikre god kommunikasjon gjennom eksempelsamlingen, blant annet i forhold til avklaringer knyttet til drift av eksempelsamlingen etter at programmet avsluttes, antall eksemplere som skal ligge i databasen, format på eksemplene og hvordan eksemplene kan brukes i videre formidling. Et viktig arbeid for 2014 vil derfor å arbeide videre med formen på eksempelsamlingen for å sikre størst mulig nytteverdi for nye brukere.

5.4.4 Forankre Framtidens byers satsingsområder i kommunene

Tilbakemeldinger tyder på at informantene er har ulik oppfatning om hvor godt Framtidens byer er forankret internt i de enkelte kommunene, spesielt politisk. Det er også delte meninger blant informantene om Framtidens byers satsingsområde er tilstrekkelig forankret i kommunene til at kommunene selv vil fortsette satsingen innenfor de ulike temaområdene etter at Framtidens byer er avsluttet. Derfor vil det være sentralt å arbeide for å etablere gode interne strukturer som gjør kommunene selv i stand til å videreføre arbeidet med innsatsområdene fra Framtidens byer. Dette knytter seg dels til intern organisering i kommunene slik at Framtidens byers tankegang kan videreføres, og vil videreføres. Gjennom intervjuene er det fremkommet eksempler fra kommuner som allerede har implementert organisering og oppgaver i Framtidens byer inn i ordinær administrativ drift og oppgavefordeling. Dette kan bidra til å videreføre kompetanse man har bygget opp gjennom Framtidens byer. Det samme gjelder implementering av klima- og bymiljøhensyn i kommunale planer og andre styringsdokumenter. I tillegg handler det også om forankring av innsatsområdene lokalpolitisk. Bidragsanalysen har vist at Framtidens byer har hatt betydning for gjennomføringsevne i byene, samtidig som det i 2013 har vært en nedgang knyttet til gjennomslagskraft politisk for saker knyttet til klima og miljø og engasjementet om klima- og miljøspørsmål blant lokalpolitikere. For å sikre at Framtidens byers tankegang, kunnskap og kompetanse videreføres i byene bør det også rettes et særskilt fokus på lokale folkevalgte. Dette kan blant handle om å formidle læring fra byene og prosjekter, samt gjennom politisk toppmøte.

5.4.5 Arbeide med å videreføre kommunikasjonsstrukturene

En viktig arv etter Framtidens byer er kommunikasjonsstrukturene som er etablert gjennom blant annet nettverkene. Som vi har vært inne på tidligere er informantene opptatt av at nettverkene og kommunikasjonsstrukturen mellom by og stat opprettholdes og videreføres i en eller annen form. Derfor bør en sentral del av arbeidet i nettverkene være på hvordan arbeidet kan videreføres etter 2014. I tillegg fremhever flere aktører at dette også må inkludere forslag til hvordan ivareta andre aktører som ikke har vært så involvert i nettverksarbeidet som næringslivet og andre fag- og interesseorganisasjoner som for eksempel KS.

Avslutningsvis, vil vi framheve to overordnede fokusområder vi mener bør være særlig prioritert gjennom arbeidet med støtte til byene, dokumentering, kommunikasjon og forankring når programmet nå går inn i sin avsluttende fase. Rambøll vurderer dersom Framtidens byers bidrag i størst mulig skal realiseres, blir den viktigste oppgaven for Framtidens byer i programmets avslutningsfase å synliggjøre gode prosjekter, tiltak og effekter. Det sentrale bidraget til Framtidens byer handler om inspirasjon, læring og istandsetting, og spredning av denne kunnskapen. Rambøll vurderer derfor at programmets viktigste oppgave i avslutningsfasen kan oppsummeres i følgende to kulepunkter:

- **Fokus på hva Framtidens byer har oppnådd:** gjennom formidling av gode eksempler, kommunikasjon, presentasjoner av verktøy og synliggjøring av resultater
- **Integrerer Framtidens byers tankegangen i kommunene:** bidra til å etablere interne strukturer som viderefører Framtidens byers kompetanse og tankegodt i kommunene, administrativt og politisk og i kommunale styringsdokumenter, og bidra til å legge til rette for å videreføre etablerte kommunikasjonsstrukturer mellom byene

